

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

КУРДСЬКЕ ПИТАННЯ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ:
ПОЛІТИКО-КРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

за напрямом – 106 Географія
за освітньо-професійною програмою – Економічна географія
спеціалізація – Географічне країнознавство, політико-географічні та
міжнародні дослідження
на здобуття освітнього ступеня: Бакалавра

Кваліфікаційна робота бакалавра
здобувачки денної форми навчання
IV курсу
Іващенко Яни Анатоліївни

Науковий керівник:
к.геогр.н, доцент. Стафійчук В.І.

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У КРАЇНОЗНАВСТВІ.....	5
1.1. Країнознавство як наука.....	5
1.2. Конфлікт як предмет дослідження країнознавства.....	7
1.3. Методи дослідження конфліктів в країнознавстві.....	10
Висновки до 1-го розділу.....	14
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ КОНФЛІКТУ ДОВКОЛА КУРДИСТАНУ.....	15
2.1. Історичні передумови.....	15
2.2. Етно-релігійні передумови.....	19
2.3 Політичні передумови.....	22
Висновки до 2-го розділу.....	25
Розділ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ КУРДСЬКОГО ПИТАННЯ 26	
3.1 Туреччина.....	26
3.2. Ірак.....	30
3.3. Сирія.....	35
3.4. Іран.....	39
Висновки до 3-го розділу.....	43
РОЗДІЛ 4. ГЕОПОЛІТИЧНА ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ГЛОБАЛЬНИХ АКТОРІВ У КУРДСЬКОМУ ПИТАННІ.....	45
4.1. Сирійський Курдистан (Рожава) у фокусі глобальних інтересів.....	45
4.2. Іракський Курдистан у фокусі глобальних інтересів.....	47
Висновки до 4-го розділу.....	49
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність. Курди є найбільшим етносом світу без власної державності. Сучасний стан курдського питання пов'язаний безпосередньо з розпадом Османської імперії після Першої світової війни та результатів договорів Версальської мирної системи. На початку XXI ст. курдські землі розділили між чотирма країнами: Туреччиною, Сирією, Іраком та Іраном. Курдське питання відіграє значну роль у політичних конфліктах та нестабільності Близького Сходу. Через важливе геополітичне положення в регіоні та наявність на цій території великих запасів природних ресурсів курдське питання є одним із найгостріших у міжнародній політиці. Враховуючи співпрацю курдів та США проти режиму Саддама Хусейна та ІДІЛ, де курдські найманці довели свою ефективність, курдам вдалося закріпитися на позиціях надійного союзника. Однак політика Туреччини, Іраку, Сирії та Ірану щодо найбільшої національної меншини в цих країнах, не дозволяє курдам досягти незалежності. Курдське питання є не лише внутрішньою проблемою, а й потужним інструментом геополітичного впливу.

Об'єкт дослідження: територіально-політичні системи в розділених частинах Курдистану.

Предмет дослідження: передумови виникнення конфліктів довкола Курдистану та сучасний стан курдського питання на політичній карті світу.

Метою дослідження є аналіз історичних, політичних, соціальних та етнічних чинників формування курдського питання, взаємовідносин між курдськими групами та урядами країн.

Завданнями роботи є:

- проаналізувати поняття конфлікт в країнознавстві та методи його дослідження;
- розглянути основні передумови виникнення конфлікту стосовно Курдистану;

- дослідити сучасне становище курдів в чотирьох суміжних державах.
- дослідити інтереси та стратегії ключових глобальних акторів щодо курдського питання.

Методологічною основою наукової роботи є метод пошуку, аналізу та узагальнення наукових джерел. Використовувався системно-структурний аналіз при розгляді курдського конфлікту як набір елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісну властивість конфлікту.

Структурно робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та п'яти додатків

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У КРАЇНОЗНАВСТВІ

1.1. Країнознавство як наука

Країнознавство – це наука та навчальна дисципліна, яка комплексно вивчає країни та регіони світу, досліджуючи, систематизуючи та узагальнюючи дані про їхню природу, населення, внутрішні просторові відмінності.

Витоки ідеї країнознавства як комплексного вивчення країн та регіонів можна простежити ще в епоху Відродження, коли нідерландський дослідник Бернхард Варен у своїй відомій праці "Загальна географія" запропонував розділити географію на загальну (систематичну) географію та регіональну географію, яка аналізує земні, небесні та людські характеристики країни [1].

У XVII-XVIII століттях у німецьких університетах сформувалася так звана "школа описового державознавства", правила яких вимагали від усіх студентів - майбутніх державних службовців - запам'ятовувати велику кількість інформації про країну та її міста, регіони, демографія, економіку, державні організації, фінанси, тощо.

У сучасний період країнознавчі дослідження, у зв'язку з особливостями історико-географічного розвитку людства в першій половині XXI століття, зосереджується переважно на природно-історичних та соціально-економічних аспектах.

Одним із головних центрів розвитку країнознавства в Україні є Київський національний університет імені Тараса Шевченка, країнознавчі дослідження в університеті проводилися з початку XX століття, досягнувши піку публікацій на його межі. Створення кафедри країнознавства та туризму в 1990 році стало новим поштовхом для розвитку країнознавчих досліджень, яку очолив Б. П. Яценко. З початком незалежності України та через зміни в політичній та соціально-економічній ситуації країни виникли потреби в

дослідженнях з геополітичних, етно-релігійних, соціально-економічних та інших питань [2].

Перші спроби систематизувати теоретико-методологічні засади країнознавства роблять П.О. Масляк, Б.П. Яценко та В.К. Кіптенко (Бабарицька). Професорсько-викладацький склад географічного факультету розвиває наступні напрями наукових досліджень в країнознавстві: туристичне країнознавство (О.О. Любіцева, Б.П. Яценко, В.І. Стафійчук, В.К. Кіптенко, О. Ю. Малиновська); геопросторові закономірності та особливості функціонування світового ринку досліджували В.М. Юрківський, Б.П. Яценко, І.Г. Смирнов [3].

Для розвитку будь-якої науки важливо, щоб вона була потрібна суспільству. Роль країнознавства в суспільстві визначається його просвітницьким та світоглядним значенням, але також ця наука виконує важливу інформаційну функцію, яка полягає у збиранні, збереженні та наданні інформації про географію країн та регіонів.

Об'єкт вивчення країнознавства - країни як основні одиниці соціально-політичної організації світу, їхні адміністративно-територіальні одиниці та різноманітні регіональні та міждержавні угруповання.

Предмет країнознавства - країни або регіони світу як системи різноманітних, але взаємопов'язаних елементів, які функціонують як єдине ціле на світовій політичній арені.

На відмінну від інших наук і навчальних дисциплін, які зосереджують увагу лише на окремих аспектах діяльності тих чи інших країн, країнознавство об'єднує універсальні знання країни та відображає повну картину існування основних одиниць соціально-політичної організації світу.

У своєму розвитку країнознавство базується на багатьох географічних дисциплінах і суміжних науках і водночас впливає на них. Країнознавство відіграє інтегральну роль у системі географічних наук та підтримує цілісність географії. Країнознавство також збагачує негеографічні науки, особливо економіку, соціологію та культурологію.

Системна універсальність предмету країнознавства виражається в наступних твердженнях [4]:

1. У кожній країні всі сфери життя людей тісно пов'язані між собою.
2. Неможливо отримати цілісної картини тієї чи іншої держави або регіону при вилученні того чи іншого її елементу.
3. Велике значення має розміщення країн і регіонів стосовно одне одного у географічному чи геополітичному просторі.
4. Країни та міждержавні утворення існують у часі, який разом із простором визначає існування людей, націй та суспільств.
5. Будь-яка система складається з нижчих за ієрархією підсистем. До них належать, зокрема, територіально-адміністративні системи (штати, області, регіони, райони, провінції тощо)
5. Функціонування територіальних одиниць, тобто країн та регіонів, передбачає постійну зміну їхнього стану через внутрішню взаємодію елементів та їхню взаємодію з навколишнім середовищем.

Наразі склалося декілька різновидів країнознавства, а саме: географічне, лінгвістичне, туристичне, країнознавчі міжнародні дослідження та воєнне країнознавство. Такий поділ науки склався через різні виконавчі функції.

1.2. Конфлікт як предмет дослідження країнознавства

Слово “конфлікт” (від латинського *conflictus*) означає зіткнення і майже незмінно зустрічається у словниках багатьох мов (*conflict*- англ., *konflikt* – нім., *conflit* – француз., *conflicto* – італ. тощо).

Донедавна “конфлікт” вважається негативним та деструктивним явищем, але останнім часом “конфлікт” визначається як явище, що може виконувати як конструктивні, так і деструктивні функції. Таким чином, конфлікт є завершальною ланкою своєрідного механізму розв'язання суперечностей у системі суспільних відносин [5].

Серед науковців ХХ ст. існують дві парадигми – функціоналістська і конфліктологічна. Представники першого підходу наголошують на важливості внутрішньої гармонії та упорядкованості суспільства. Функціоналісти наголошують, що суспільство завжди прагне “абсолютної рівноваги”, а конфлікти це явище аномальне, вважають “хворобою” суспільства”. Натомість прихильники конфліктологічного підходу розглядають конфлікт як явище цілком нормальне, неминучим в суспільстві, яке розділене на класи з неоднаковими ресурсами [6].

Конфлікти привертають увагу широкого кола фахівців, серед яких філософи, психологи, соціологи, політологи, культурологи та представники багатьох інших гуманітарних галузей знань. Конфлікт також визначається в контексті країнознавчих досліджень.

Оскільки країнознавство як наука вивчає різні аспекти розвитку країни, від її географічного розташування до зв'язків з рештою світу. Країнознавство має враховувати всі особливості розвитку країни. Важливу роль відіграє аналіз зовнішньої політики держави, її відносин з іншими країнами, а також аналіз внутрішньої політики.

Тому конфлікт може бути однією з ключових тем у країнознавстві. Вивчення конфліктів допомагає розуміти динаміку взаємовідносин між країнами, групами та індивідами. Предметом дослідження можуть бути різноманітні аспекти конфліктів, такі як їхні причини, способи вирішення, наслідки та вплив на суспільство. Країнознавство дозволяє аналізувати культурні, історичні, політичні та економічні чинники, що лежать в основі конфліктів, та шукати шляхи їхнього подолання.

В кінці 1990-х років популярності набула політико-географічна сутність теорії Семюеля Гантінгтона "конфлікту цивілізацій", висвітлена в книзі "Зіткнення цивілізацій". Автор звернув увагу на проблеми культурної своєрідності різних регіонів світу, важливості цивілізаційної само-ідентифікації народів та проблеми, які постають у результаті її неправильного здійснення.

На думку С. Гантінгтона майбутні конфлікти відбуватимуться не в ідеологічному, економічному чи політичному вимірах між державами, як це було в минулому, а в культурному вимірі, між цивілізаціями. Зонами найактивніших конфліктів стануть кордони між цивілізаціями. Самуель Гантінгтон у сучасному світі виділяє такі цивілізації: західну, конфуціанську, японську, ісламську, індуїстську, православну, латиноамериканську, африканську та буддистську [7].

Зростання конфліктності між різними цивілізаціями С. Гантінгтон пояснює кількома причинами:

1. Відмінності між цивілізаціями є надто фундаментальними, оскільки цивілізації відрізняються одна від одної історією, мовою, культурою, традиціями, а найголовніше релігією;
2. Світ стає меншим, із зростанням взаємодії посилюється усвідомлення відмінностей між цивілізаціями та спільних рис всередині їх;
3. Через модернізацію та соціальні зміни люди відокремлюються від давніх локальних ідентичностей, натомість цю прогалину замінила релігія;
4. Європеїзація світу викликає негативну реакцію у деяких народів, які хочуть повернутися до витоків свого національного буття;
5. Культурні особливості та відмінності є менш мінливими, ніж політичні чи економічні, а конфлікти, що виникають в результаті цього, складніше вирішити;
6. Зростання економічного регіоналізму. Від його успішності залежить цивілізаційна самосвідомість.

Конфлікти між цивілізаціями, які спричинені цими чинниками, на думку С. Гантінгтона, відбуваються на двох рівнях:

- Конфлікти по лінії розломів. Відбуваються на локальному рівні між сусідніми державами, що належать до різних цивілізацій, або

всередині держав, де проживає населення, що належить до різних цивілізацій.

- Конфлікти між основними державами. Відбуваються на глобальному рівні між провідними державами різних цивілізацій.

Конфлікти можуть відбуватися і всередині однієї цивілізації – між народами, які входять до її складу, але вони не відзначаються такою потужністю. Автор як приклад наводить конфлікт між Україною і Росією на початку 1990-х через Крим, чорноморський флот та ядерну зброю, проте події 2014 та 2022 років спростували це твердження.

1.3. Методи дослідження конфліктів в країнознавстві

Розрізняють універсальні та специфічні методи дослідження конфліктів. Універсальні методи - це ті, що використовуються в багатьох галузях наукового знання (індукція, дедукція, спостереження, експеримент, бесіда, анкетування тощо). Спеціальні методи найчастіше використовуються в конкретній науці (тестування, соціометрія тощо).

Функціональна диференціація методів дослідження конфліктів ґрунтується на змісті пізнавальних і перетворюючих дій, які здійснюють дослідники у своїй професійній взаємодії з об'єктами дослідження.

Виокремлюють такі методи:

- метод теоретичного дослідження предмета конфліктології;
- методи емпіричного дослідження предмета;
- методи аналізу, тлумачення та інтерпретації теоретичних та емпіричних даних дослідження.

В 1991 році сформувався Гейдельберзький інститут дослідження міжнародних конфліктів (НІК), дослідники якого аналізують політичні конфлікти, зосереджуючись на конфліктних процесах, та щорічно публікують "Барометр конфліктів", що описує останні тенденції розвитку глобальних конфліктів.

Методологія НПК базується на наборі певних дій та актів комунікації між сторонами конфлікту. Цей процесно-орієнтований підхід збагачує аналіз політичних конфліктів ширшою та детальнішою емпіричною базою [8].

За методологією НПК *суб'єкти конфлікту* визначаються як індивідуальні або колективні актори, які сприймаються як унітарні, відрізняються один від одного своєю внутрішньою згуртованістю і внутрішньо спільними цілями, і сприймаються як такі, що наполягають на своєму.

Суб'єкт конфлікту, який претендує на об'єкт конфлікту для себе, називається *безпосередньо залученим або прямим суб'єктом*. Суб'єкт конфлікту, який не претендує на предмет конфлікту, але спілкується і діє щодо нього, називається *опосередковано залученим або непрямим суб'єктом*.

Непрямий суб'єкт, який підтримує прямого суб'єкта у вимогах або прагненні отримати об'єкт конфлікту, називається *прихильником*.

Непрямий суб'єкт, який бажає припинити конфлікт, не підтримуючи жодного з прямих суб'єктів у їхніх діях щодо об'єкта, називається *інтервентом*.

Суб'єкт конфлікту вважається *напористим*, коли він сприймається як такий безпосереднім учасником конфлікту, а отже, викликає зміну поведінки останнього щодо предмета конфлікту. Гейдельберзький метод дослідження конфліктів охоплює як державних, так і недержавних акторів (приватних, індивідуальних і колективних суб'єктів, а також наднаціональні та міжнародні організації).

Під *об'єктами конфлікту* розуміють матеріальні або нематеріальні блага, на які претендують безпосередні учасники конфлікту за допомогою конституційних засобів вирішення конфлікту. Оскільки конституційні засоби вирішення конфлікту загрожують основним функціям держави, міжнародному порядку або створюють перспективу такої загрози, об'єкти конфлікту набувають соціальної значущості. Таким чином, об'єкт має відношення до соціальної спільноти всередині держави або до співіснування

держав у міжнародній системі. Зокрема, методологія НПК дозволяє виокремити наступні об'єкти конфлікту залежно від того, на який тип блага претендує суб'єкт конфлікту:

- Ідеологія – зміна ідеологічної, релігійної, соціально-економічної чи правової орієнтації політичної системи або зміна типу режиму.
- Національна влада – контроль над державою.
- Автономія – досягнення або розширення політичної автономії групи в державі або залежного регіону без проголошення незалежності.
- Сецесія – відокремлення частини території держави з метою створення нової держави або приєднання до існуючої держави.
- Деколонізація – здобуття незалежності залежною територією.
- Субнаціональне домінування – фактичний контроль уряду, неурядової організації над територією або населенням.
- Ресурси – власність на природні ресурси чи сировину, або прибуток від них
- Територія: зміна лінії міждержавного кордону
- Міжнародна влада – зміни у співвідношенні сил у міжнародній системі або в одній з її регіональних систем.

Суб'єкти конфлікту одночасно можуть претендувати на кілька об'єктів. Крім того, різні учасники конфлікту можуть претендувати на різні об'єкти.

За характером суб'єктів конфлікту виділяють наступні типи:

- Міждержавні – коли в конфлікті беруть участь лише міжнародно визнані державні суб'єкти.
- Внутрішньодержавні – в таких конфліктах задіяні як державні, так і недержавні суб'єкти, в межах однієї країни.
- Субнаціональні – конфлікти відбуваються виключно між недержавними суб'єктами.
- Трансдержавні – в конфлікті беруть участь щонайменше дві суверенні держави та (щонайменше) один недержавний об'єкт, на території щонайменше двох держав.

Оцінюючи рівень насильства розрізняють насильницькі та ненасильницькі конфлікти. Конфлікт фіксується в Барометрі конфліктів, якщо він відповідає мінімальним критеріям, що визначають конфлікт. Він може розпочатися на будь-якому рівні інтенсивності, а отже, і на ненасильницькому рівні.

Крім того методологія НПК має п'ять термінів для позначення конфліктів залежно від інтенсивності: суперечка, ненасильницька криза, жорстока криза, обмежена війна та війна (рис 1.1).

Рівень інтенсивності	Термінологія	Рівень насильства	Клас інтенсивності
1	суперечка	ненасильницькі конфлікти	низька інтенсивність
2	ненасильницька криза	жорстокі конфлікти	середня інтенсивність
3	жорстока криза		висока інтенсивність
4	обмежена війна	жорстокі конфлікти	висока інтенсивність
5	війна		

Рисунок 1.1. Рівні інтенсивності конфлікту [8]

Для поділу конфліктів на рівні інтенсивності необхідно враховувати кілька критеріїв, перший з яких – розмежування ненасильницьких і насильницьких конфліктів. Насильство в цьому контексті визначається як навмисне нанесення фізичної шкоди. Інтенсивність можна загалом розділити на абсолютно ненасильницький підхід до вирішення конфлікту, погрози застосування сили проти людей та безпосереднє застосування сили проти людей.

Відсутність насильства класифікується за рівнем інтенсивності 1. Рівень інтенсивності 2 включає як випадки, коли суб'єкт погрожує насильством, так і випадки, що включають пошкодження майна, якщо суб'єкт не байдужий до того, що людям може бути завдано фізичної шкоди. Якщо суб'єкт застосовує силу проти людей або майна, але при цьому йому байдуже, що людям може бути завдано шкоди, конфлікт класифікується за рівнями інтенсивності 3, 4 або 5.

Критеріями для поділу насильницьких конфліктів на рівні 3, 4 і 5 є засоби і наслідки. Індикаторами категорії засобів є використання зброї та особового складу, тоді як індикатори категорії наслідків включають жертви, збитки та кількість біженців.

Висновки до 1-го розділу

Оскільки країнознавство займається комплексним вивченням країн і регіонів, систематизує й узагальнює різноманітні дані про їхнє географічне розташування, населення, господарство, історію, політичну систему, право, культуру, етнічний склад, геополітичне середовище, зовнішню політику, тощо, тому конфлікт є важливим предметом дослідження країнознавства. Він відображає взаємодію між різними культурами, національностями та іншими соціальними групами. Дослідження конфліктів допомагає розуміти причини, наслідки та способи їх вирішення.

Предмет дослідження конфлікту в країнознавстві включає такі аспекти як: історичний контекст, соціокультурні фактори, політичні та економічні аспекти, міжнародні відносини.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ КОНФЛІКТУ ДОВКОЛА КУРДИСТАНУ

2.1. Історичні передумови

Курдистан – це велика гірська територія площею близько 500 тис. км². Даний регіон охоплює південно-східну Туреччину, північно-західний Іран, північний Ірак та північну Сирію (див. рис. 2.1), саме тут проживає більшість курдів. Геополітичне, військово-стратегічне, економічне положення регіону неодноразово перетворювало його на арену протистояння різних держав, починаючи з державних утворень стародавнього світу.

Рисунок 2.1. Територія етнічного Курдистану [9]
(територія Курдистану виділена помаранчевим)

Курди мають давню присутність в регіоні, який вони населяють, їхнє походження часто пов'язують із стародавніми мідійцями. Термін "курд" став широко використовуватися в VII ст. арабами, як загальна назва для "кочових племен". В період мусульманських завоювань Центральної Азії, Близького Сходу та Півночі Африки, курдські племена зазнають поразки, в результаті чого більшість приймають іслам, який допомагає курдам інтегруватися в ширший ісламський світ, де багато курдських лідерів досягають владних позицій [11].

Піднесення Османської імперії на початку XVI ст. призвело до військового змагання між нею та Сефевідською імперією. Вирішальною точкою протистояння стала битва при Чалдирані 23 серпня 1514 року, яка фактично стала першим поділом Курдистану, в результаті якої турецький султан Селім I Явуз зміцнив свою владу над більшою частиною Курдистану, лише східні регіони залишилися під владою шаха Ісмаїла I Сефевіда [10].

В XVI-XVIII ст. Курдистан стає прикордонною територією між двома імперіями та місцем їхнього тривалого геополітичного суперництва, яке перешкоджало національному об'єднанню курдів та консолідації курдських політичних структур у регіоні. *“Розташування Курдистану, який лежав на шляху багатьох загарбницьких армій забезпечило бурхливу історію та сповільнили його соціальний та економічний розвиток”* [11, С.5].

Політика, якої дотримувалися конкуруючі імперії, створюючи правлячі династії та маніпулюючи ними, поглиблювала соціальний поділ, посилюючи племінну ієрархію та ще більше гальмуючи політичний і соціальний прогрес.

З кінці XIX ст. серед курдської інтелігенції, що мешкала в столиці Османської імперії – Стамбулі, під впливом сучасних націоналістичних ідей, виник рух курдського націоналізму, поява якого збіглася із зростанням націоналізму серед інших меншин імперії. Але спроби створення курдської держави були перервані Першою світовою війною.

Після Першої світової війни Близький Схід зазнає змін внаслідок розпаду Османської імперії. По закінченню війни були спроби курдів

представити свої інтереси та вимоги на міжнародних конференціях, що проводилися домінуючими міжнародними державами, але ці спроби не увінчалися успіхом.

Спочатку консенсус щодо створення курдської автономії був досягнутий в рамках Севрського договору (1920 р.), де III розділ був присвячений Курдистану. Стаття 62 договору передбачала створення комісії, яка розробить проєкт схеми кордонів курдського автономного регіону. Стаття 64 відкривала шлях до створення незалежної курдської держави, якщо більшість населення висловиться на її підтримку [12].

Проте Севрський договір так і не реалізувався та був замінений Лозаннським договором (1923 р.), який не передбачав жодної форми курдської державності. Таким чином Курдистан розділили між Туреччиною, Іраном та двома підмандатними територіями Британії та Франції – Іраком та Сирією, відповідно (див. Додаток А). Це був другий поділ Курдистану.

У міжвоєнний період на території чотирьох державних утворень, які розділили території Курдистану, час від часу спалахували повстання з метою отримання автономії або утворення курдської держави. Але всі кампанії були насильно придушені.

Після Другої світової війни крах колоніальної системи на Близькому Сході став потужним стимулом для курдського націоналізму. Зокрема в різних частинах Курдистану активніше з'являються партії та рухи.

У той час як деякі курди створювали легальні політичні партії та організації, намагаючись відстоювати права і свободу курдів, інші ведуть збройну боротьбу. Наприклад, Робітничча партія Курдистану (РПК), яка діє на території Туреччини, використовують партизанську тактику, а також терористичні напади на цивільне населення, в тому числі і на своїх співвітчизників – курдів.

Шанс отримати реальну автономію для курдів, а зокрема іракських курдів, стали події після повстання проти Саддама Хусейна на завершальному етапі війни в Перській затоці.

Туреччина стурбована великою кількістю курдських біженців біля своїх кордонів, які намагалися втекти від бомбардувань Іраку, звернулася за допомогою до своїх союзників. Таким чином союзні сили на чолі з США відправляють війська в північний Ірак, щоб створити так звану "зону безпеки" відповідно до Резолюції ООН 688. Згодом сили Саддама Хусейна проводять мілітаризовану демаркаційну лінію та відкликають свою адміністрацію на північ від лінії (див. рис 2.3).

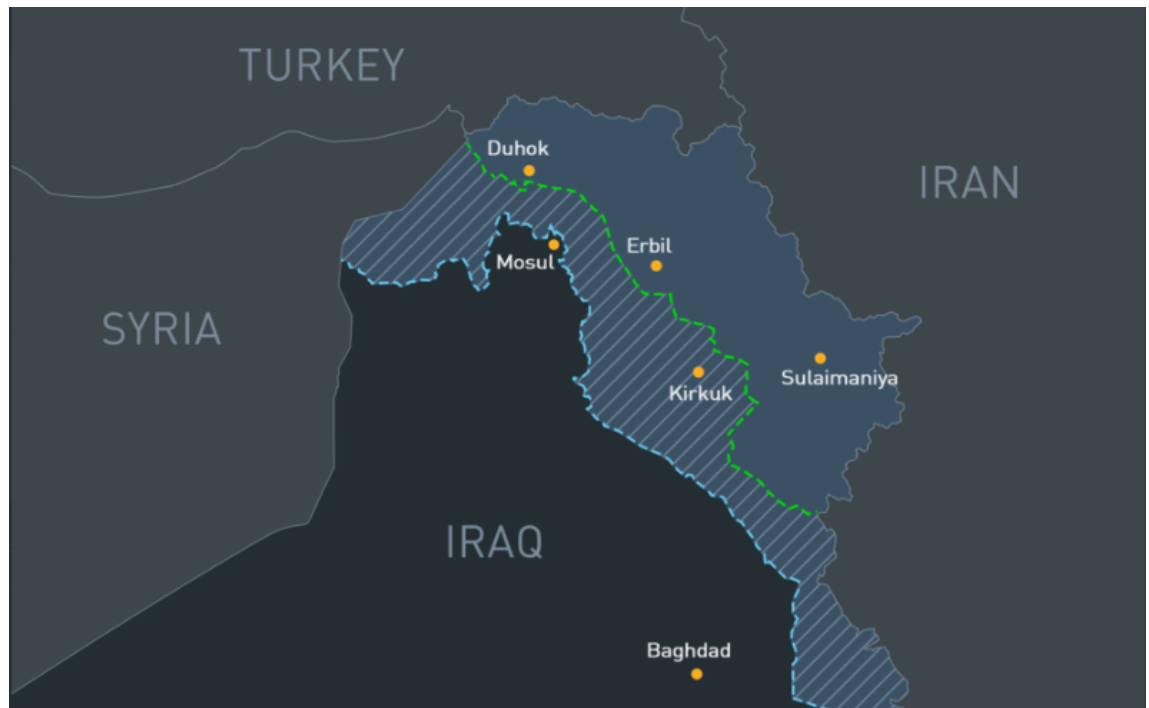

Рисунок 2.3. Мілітаризована демаркаційна лінія проведена після війни в Перській затоці [10]

Фактично Іракський Курдистан став квазідержавою на чолі з місцевим урядом під назвою Регіональний уряд Курдистану, хоча офіційно залежав від центрального уряду в Багдаді. Незважаючи на цю невелику перемогу іракських курдів, незабаром виникли внутрішні суперечки, прикладом яких стало суперництво між двома найвпливовішими партіями – Демократичною партією Курдистану (ДПК), мала центр впливу в районі Ербіля, та Патріотичним союзом Курдистану (ПСК), мала свій оперативний центр у Сулейманії. Це суперництво переросло в громадянську війну 1994-1998 років.

Залучення великих зовнішніх сил в цю боротьбу призводить до того, що внутрішньополітичний конфлікт між ворогуючими курдськими партіями виходить з-під контролю.

Лідер партії ДПК Масуд Барзані вирішує звернутися за допомогою до уряду Саддама Хусейна. Натомість Патріотичний союз Курдистану отримує підтримку з боку Ірану, який скористався громадянською війною, щоб боротися з Демократичною партією Іранського Курдистану. На стороні ДПК також виступає Туреччина, яка, переслідуючи власні мотиви, у травні 1997 року розпочинає військові операції проти РПК [10].

Громадянська війна в Курдистані закінчилася в 1998 році з підписанням, за посередництва США, Вашингтонської угоди - угоди про встановлення миру, розподілу влади та прибутків, заборону розміщення на території Північного Іраку Робітничої партії Курдистану та недопущення іракських урядових військ до курдських регіонів [13].

Початок 21-го століття виявився багатообіцяючим та складним для курдської нації. ДПК та ПСК співпрацюють разом та із західною коаліцією на чолі з США розпочали війну в Іраку з метою повалення режиму Саддама Хусейна. В результаті чого отримали значні політичні вигоди.

А також участь у військовій операції проти Ісламської держави, де курдські збройні сили, зокрема Пешмерга (Іракського Курдистану) та Загони народної оборони (Сирійського Курдистану), виправдали себе, як найефективніша сила у боротьбі з ІДІЛ.

2.2. Етно-релігійні передумови

Етнічні конфлікти та рухи етнічного сепаратизму всередині держави можуть також впливати на безпеку сусідніх країн з таким самим етнічним складом населення. Регіональні конфлікти можуть виникати з найрізноманітніших причин, включаючи погане управління, зовнішню агресію, конкуруючі претензії, внутрішні повстання, племінне суперництво

та етнічну чи релігійну ненависть. Курди є найкращим прикладом цього твердження.

Оцінки чисельності курдів різняться залежно від джерела, але вважається, що загалом їх чисельність становить 30-35 млн. З них від 15 до 20 млн проживають в Туреччині (становлять 20% від всього населення країни), близько 5 млн в Іраку (15-20%), від 6 до 8 млн в Ірані (8%) та близько 2,5 млн в Сирії (10%). Крім того, існують інші курдські меншини загальною чисельністю близько 2 млн, переважно в Німеччині, Франції та інших європейських країнах [14].

Політику цієї постімперської епохи визначає ідеологія націоналізму. У державах-спадкоємицях Османської імперії та в Ірані уряд намагається сформувати сильне почуття національної ідентичності, щоб забезпечити свою владу, і тому курдська ідентичність, відповідно, розглядається, як перешкода на шляху до турецької, арабської (іракської і сирійської) та перської національної єдності.

Етнічна та релігійна ворожнеча є однією з головних причин, що підірвала соціальну та політичну стабільність більшості країн Близького Сходу, які здобули незалежність на початку 20-го століття. Етнічні та релігійні громади в цих країнах маргіналізуються в рамках дискримінаційної політики урядів держав.

Сьогодні більшість курдів – ортодоксальні мусульмани-суніти, що дотримуються Шафійського мазгабу (одна із чотирьох правових шкіл у сучасному ортодоксальному сунітському ісламі). Цим вони і відрізняються від своїх "сусідів". Більшість турків та арабів Месопотамії та сирійці також є сунітами, але дотримуються Ханафійського мазгабу. Проте не всі курди є сунітами. В провінції Керманшах (Іран) та місті Ханакін (Ірак) населення сповідує імамїтську гілку шіїтського ісламу, який є державною релігією в Ірані [15].

У Туреччині, Ірані, Іраку та Сирії центральні уряди історично дотримувалися мононаціоналістичних ідеологій, а, отже державної політики

придушення курдської ідентичності. Офіційна, сконструйована національна ідентичність усіх чотирьох держав ґрунтувалася на турецькій, перській або арабській етнічній приналежності. Для цих чотирьох країн курди були єдиною значною етнічною меншиною, яка підлягала асиміляції. Хоча у більш багатонаціональному Ірані вони були на другому місці (після азербайджанців) у списку “інших”, але азербайджанці здебільшого підтримували мирне співіснування з іранським режимом, тоді, як відносини курдів з центральним урядом держави характеризувався чисельними повстаннями [16].

Зокрема, становище національної ідентичності курдів в Туреччині значно погіршилось внаслідок Кемалістської революції. Від часів Ататюрка офіційна влада Анкари проводила асиміляторську політику, насадження турецької культури та мови. Заперечуючи існування курдської меншини в країні, проводилася політика “тюркизації” [10]. Саме слово «курди» було заборонено, натомість використовували поняття “гірські турки”. Тільки в останні десятиліття ця політика зазнала пом’якшення, переважно під тиском Європейського Союзу.

В Іраку спроби етнічної чистки курдських регіонів сягають 1930-х років, коли курдські племена насильницькими методами були виселені зі своїх традиційних місць проживання. Однак справжнім каталізатором масових програм етнічних чисток стало зростання арабської партії Баас у Сирії та Іраку після Другої світової війни.

В основі баасистської ідеології було переконання, що ліквідація неарабських меншин – курдів, туркменів, ассирійців, тощо – була необхідною для досягнення їхній великих революційних цілей. Після приходу до влади партії Баас було впроваджено масові етнічні чистки під назвою “арабізація” [11].

Програми масових чисток у Сирії реалізовані між 1962 та 1976 роками були найбільш агресивними, і стали шаблоном для політики бааситів в Іраку на десятиліття вперед. 1962 року сирійський режим провів перепис населення

в провінції Аль-Хасаке на північному сході Сирії, який тривав 24 години. В результаті близько 150 тис курдів були позбавлені громадянських прав. Офіційно зареєстровані як "іноземці" курди не мали права володіти майном, землею чи бізнесом, отримувати державні субсидії чи користуватися державними послугами.

З приходом до влади Саддама Хусейна становище курдів в Іраку погіршилося. В березні 1988 року за його наказом розпочалася кампанія “Анфаль” з масової хімічної атаки у долині Джафаті. За оцінками експертів, від 100 тис. до 180 тис. людей було вбито і близько 2500 сіл знищено. Кампанія “Анфаль” тривала більше 6 місяців [17]. Будучи президентом Іраку, Саддам Хусейн часто та цинічно використовував релігійну мову, описуючи дії свого баасистського режиму, зображуючи арабів, як справжніх захисників ісламу, а курдів, які переважно є мусульманами-сунітами, як невірних.

Те, що всі чотири держави зазнали невдач у своєму прагненні асимілювати курдів на своїх територіях та велика кількість курдських повстань свідчать про небажання курдів бути “викресленими” з історії. Однак центральні уряди незмінно намагалися применшити курдську національну складову кожного повстання, називаючи їх “феодалними спробами опору державній владі”, “бандитизмом”, “опортунізмом”, “результатом іноземного втручання”, тощо [11].

На початку третього тисячоліття курдське питання стало найбільшою гуманітарною катастрофою у світі. Йдеться про утиски та дискримінацію, що ведуть до знищення одного з найдавніших етносів, з великою культурною спадщиною.

2.3 Політичні передумови

Курдистан має важливе геополітичне, військово-стратегічне та економічне положення, тому ні регіональні, а ні міжнародні сили не мали

наміру ігнорувати цей стратегічний регіон. В наслідок чого регіон неодноразово перетворювався на арену протистоянь різних держав.

Період XVIII-XIX століть став переломним як для всього Близького Сходу, так і для курдів. Під впливом воєн та революцій Європа наблизилася до Азії і виникло «східне питання». Суть його полягала в постійному ослабленні Османської імперії та прагненні великих держав того часу скористатися цим ослабленням для розширення своїх територій та встановлення домінуючого становища на Близькому Сході[18].

У серпні 1916 року, ще до закінчення війни, британські та французькі дипломати таємно уклали угоду Сайкса-Піко. Цей договір передбачав розподіл великих частин Османської імперії по закінченню Першої світової війни (див. Додаток Б). Південно-східна частина сучасної Туреччини, північ Іраку, Сирія та Ліван стали “сферою впливу” Франції, тоді як Велика Британія отримала контроль над південними та центральними регіонами сучасного Ірану [13].

Згідно з угодою курдський регіон був поділений між Вірменією, під протекторатом росії, частина південного Курдистану переходила Англії, а західний Курдистан – Франції.

Після війни за незалежність Туреччини найважливішим питанням було питання про приналежність Мосульського вілаєту, на нього претендували Туреччина та Ірак в особі Британської Імперії. В результаті вілаєт, зокрема Кіркук, Сулейманія, Ербіль, Дохук та Захо, були включені в підмандатне Іракське Королівство [18].

Однак найважливішою цінністю Курдистану є його нафта. Особливо важливими є нафтові родовища Кіркука (Іракський Курдистан), які мають велике значення завдяки своїм запасам, продуктивності свердловин та географічному розташуванню, що полегшує транспортування сирової нафти до Туреччини та середземноморських портів. Значні нафтові родовища також експлуатуються в районі Мосула, а також в трикутнику Гарзан – Гермік – Раман [19].

Тому найголовнішою причиною чому країни Заходу передумали підтримувати незалежність Курдистану, а згодом і близькосхідні країни, є його природні ресурси. До прикладу, Ірак має другі за величиною запаси нафти у світі, однак міста Мосул та Кіркук, які є головними центрами промисловості, розташовані близько до Іракського Курдистану та переважна більшість населення – курди. Таким чином, центральний уряд Іраку боїться втратити багаті нафтові райони в разі створення курдської держави. Крім цього через Іракський Курдистан пролягають транспортні нафто- та газопроводи світового значення, тому їхнє відділення призвело б до великих економічних втрат. А також при утворенні незалежного Курдистану втрачається сусідство з Туреччиною, основним геостратегічним партнером Іраку у транспортних комунікаціях.

Водні ресурси також мають велике значення для Близького Сходу. Зокрема, річкова система Месопотамії (басейни річок Тигру і Євфрату), які несуть воду з багаті на воду східної та південно-східної Анатолії (Турецького Курдистану) і північно-східної Месопотамії (територія Іракського Курдистану і його західна частина) в суху зону півдня. Управління водними ресурсами транскордонних річок Тигру і Євфрату є предметом гострих суперечок між Туреччиною, Сирією та Іраком.

Розташування в центрі Близького Сходу також робить територію Курдистану транзитним пунктом для перекачування нафти та газу. Фактор який значно підсилює геополітичну значимість території це розташування в трикутнику басейнів Каспію - Перської затоки - Середземного моря. Таке розташування робить Курдистан найбільшим вузлом комунікацій на роздоріжжі Заходу, Сходу, Півночі та Півдня [20].

Курдський фактор набуває особливого значення, оскільки курди мають можливість блокувати як існуючі, так і заплановані газо- та нафтопроводи з Каспійського регіону та Перської затоки. Курди можуть використовувати цей контроль для тиску на держави з метою пошуку мирного вирішення курдської проблеми.

Сполучені Штати будучи світовим гегемоном та зважаючи на власні інтереси неодноразово покладалися на курдський народ у виконанні їхніх "забаганок" на Близькому Сході. Через статус переважно войовничої меншини в очах держав, що їх приймають, США неодноразово використовували курдів як "болюче" питання для урядів чи недержавних груп, які вважалися взаємними ворогами як для Курдистану, так і для Вашингтона.

На тлі Холодної війни та зростаючої ролі Радянського Союзу в Іраку під керівництвом Саддама Хусейна на початку 1970-х років Кіссінджер і Ніксон були першими американськими офіційними особами, які звернули увагу на курдську меншину в Іраку як на стратегічного партнера [21]. На той час курди просували американські інтереси в регіоні, але їхнє партнерство зі США було лише засобом для досягнення мети і навряд чи було розраховане на довготривалу перспективу.

Висновки до 2-го розділу

Регіон компактного проживання курдів – Курдистан, після закінчення Першої світової війни та за результатами Версальської мирної системи, був розділений між чотирма країнами: Туреччиною, Іраном та двома підмандатними територіями Британії та Франції – Іраком та Сирією. Уряди цих країн проводили політику асиміляції та придушення курдської ідентичності. Головною причиною через природні ресурси, а також Туреччина, Ірак, Іран та Сирія розглядають курдів, як серйозний ризик для національної безпеки. Протягом двадцятого століття курди неодноразово піднімали повстання на захист своїх національних прав. Невдоволення курдів стало частиною близькосхідної політики, а курдські конфлікти – значним джерелом нестабільності в регіоні.

Розділ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ КУРДСЬКОГО ПИТАННЯ

3.1 Туреччина

Курди на території Туреччини проживають переважно в південно-східних провінціях, цю територію називають Турецький або Східний Курдистан (рис. 3.1).

Рисунок 3.1. Території компактного проживання курдського населення в Туреччині [на основі 22]

Територія населена курдами – найвідсталіший в господарсько-економічному регіоні в країні. Рівень доходів курдського населення у раз нижчий від доходів не лише західних чи північних але й центральних районів Туреччини (див. Додаток Б). Це призвело до вкрай низького рівня освіти, культури, охорони здоров'я та соціальної інфраструктури. Регіон також має найвищий рівень безробіття в країні (див. Додаток Д). Також державна політика придушення етнічної ідентичності та примусової асиміляції, стали підґрунтям для створення та діяльності різного роду екстремістських угруповань.

Основою збройної боротьби проти центрального уряду Туреччини стала Робітнича партія Курдистану (РПК), заснована в 1978 на чолі з

Абдуллою Оджаланом. На законодавчому рівні в Туреччині Робітничу партію Курдистану вважають терористичною організацією. Ставлення до курдських партій в сусідніх державах аналогічне, так "Партію Демократичного союзу" в Сирії, та іранську "Партію вільного життя Курдистану" офіційна Анкара вважає відгалуженням РПК [33]. У жовтні 1997 року Держдепартамент США визнав РПК іноземною терористичною організацією. Згодом до списків терористичних організацій РПК внесена Канадою, Австралією та членами Європейського Союзу. Хоча Сполучені Штати стоять на боці свого союзника по НАТО в боротьбі з терористичною організацією, вони продовжують підтримувати YPG – головного союзника у протистоянні з ІДІЛ [34].

Сформована під впливом марксистсько-ленінської ідеології із початковою метою створити незалежну, єдину курдську державу. З початку створення організації Абдулла Оджалан вважав, що збройна боротьба – необхідна для досягнення їхніх цілей. 15 серпня 1984 року РПК розпочала збройне повстання, використовуючи партизанську тактику. Абдулла Оджалан заявив, що він обрав стиль “Культурної революції” Мао Цзедуна і почав застосовувати методи терору в південно-східній Анатолії [23].

З політичної точки зору, характер турецької політики відображає різні характеристики як стримування, так і протидії. На початку збройного повстання Туреччина жорстко відреагувала політикою стримування в південно-східній Анатолії, 1998 року Анкара активізувала дипломатію. Під тиском Туреччини президент Сирії Хафез Асад офіційно відмовився від підтримки РПК. В результаті Абдулла Оджалан був висланий з Сирії і захоплений в Найробі, Кенії, 15 лютого 1999 року. Зараз він відбуває довічне ув'язнення на острові Імралі в Мармуровому морі [24]

З ув'язненням лідера була прийнята нова стратегія боротьби, РПК зменшила свою марксистсько-ленінську риторику та відкинула сепаратистський підхід. А також за наказом Абдулли Оджалана РПК вивела своїх бойовиків з території Туреччини та оголосила одностороннє припинення вогню, яке тривало до 2004 року [23].

З приходом до влади, у 2002 році, Партії справедливості та розвитку (АКР), на чолі з Реджепом Таїпом Ердоганом, уряд Туреччини відмовився від силового методу. Вагому роль у становленні лібералізації відношення центральної влади до курдського населення став тиск європейського співтовариства, оскільки Туреччина в 1999 році офіційно була визнана кандидатом на членство у Євросоюз. В програмі партії АКР наголошувалось, що "курдське питання" не може бути вирішено політикою минулого. Крім того, АКР запропонувала визнати громадянство як основу для національної ідентичності, що мало велике значення з огляду на те, що три Конституції республіки не пропонували розглядати національну ідентичність крізь призму громадянства [26].

Нового розмаху турецько-курдський конфлікт набув після терористичного акту 20 липня 2015 року, влаштованого ймовірними бойовиками Ісламської держави. Сотні курдів заявили, що, незважаючи на офіційну участь Анкари в антитерористичній коаліції проти ІДІЛ, президент Туреччини та владна партія підтримують екстремістське угруповання та нацьковують його на курдів [30].

Турецька армія, користуючись політичними розбіжностями та слабкістю іракського уряду, розмістила власні військові бази та здійснює авіаудари проти РПК на території Іракського Курдистану. Починаючи з 2019 року Туреччина провела низку військових операцій спрямованих проти об'єктів РПК та для ліквідації тероризму в регіоні (рис. 3.2). Побудувавши військові бази, Туреччина створила зону безпеки, що охоплює турецько-іракський кордон, таким чином зіткнення з курдськими бойовиками посилилося. У той час, як офіційна Анкара стверджує, що військові операції націлені на РПК, за повідомленнями миротворчих команд, багато повітряних та артилерійських ударів були спрямовані безпосередньо по цивільних особам [31].

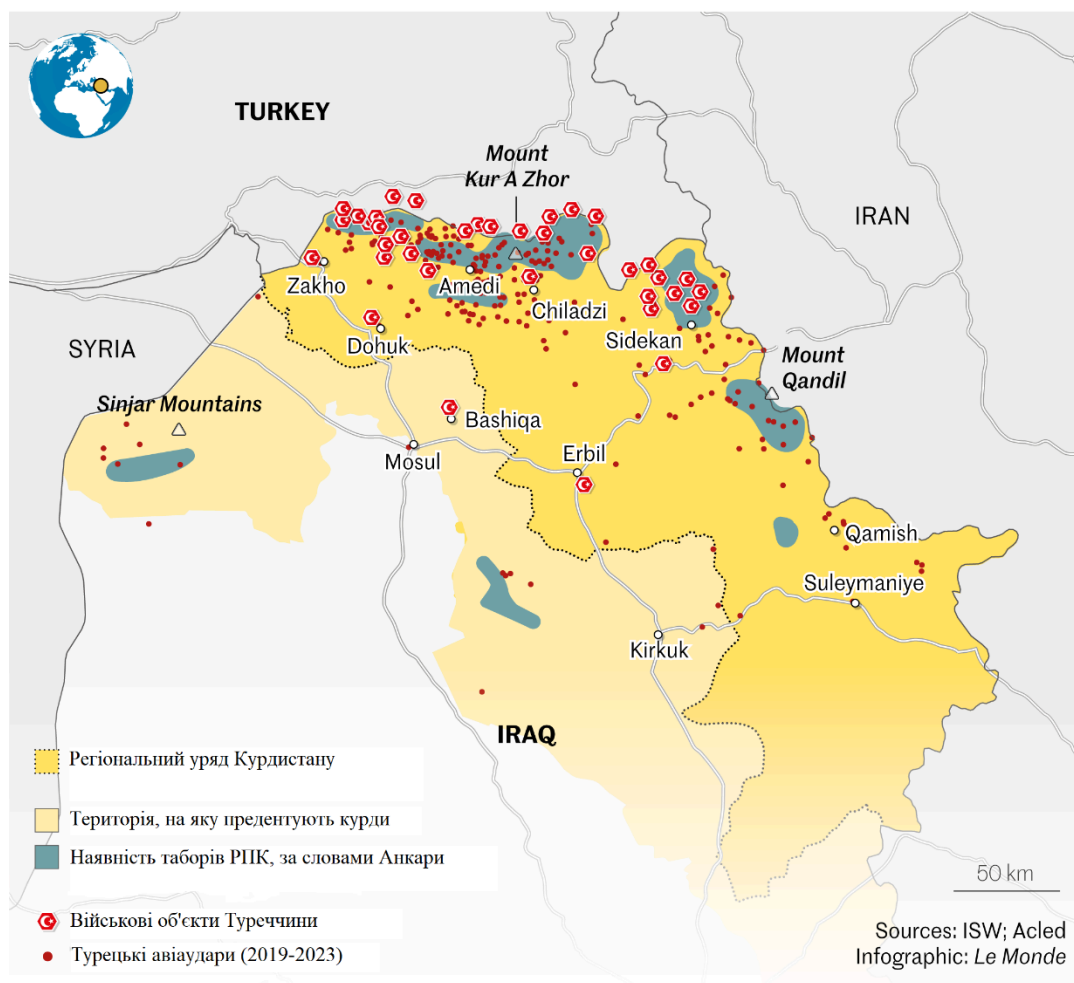

Рисунок 3.2. Розміщення військових об'єктів Туреччини на території Іракського Курдистану [на основі 32]

Відносини Робітничої партії Курдистану та Регіонального уряду Курдистану також не можна назвати дружніми. Спочатку в 1983 році РПК та ДПК, яка на той час контролювала більшу частину Іракського Курдистану, підписали угоду, що дозволяла першій контролювати деякі прикордонні з Туреччиною території. Однак відносини погіршилися, коли РПК почала вимагати більшого територіального контролю та керівні місця в Регіональному уряді Курдистану. Лідери ДПК неодноразово закликали бойовиків РПК вийти з регіону, але у відповідь другі заявляли, що оскільки вони є курдами, це і їх земля теж [36].

У жовтні 2024 року між ув'язненим лідером Абдуллою Оджаланом та турецьким урядом розпочався мирний процес. Абдулла Оджалан в офіційній

заяві закликав РПК до роззброєння, наголосивши, що збройна боротьба стала застаріла [67].

3.2. Ірак

В Іраку курди населяють східні та північно-східні райони країни. В автономне утворення Іракський Курдистан, зі столицею в Ербілі, входить лише частина етнічної території курдів. За оцінками станом на 2021 рік чисельність населення Іракського Курдистану становить 6,1 млн, що дорівнює 15,3% від загальної чисельності населення Іраку [37].

Важливе значення для подальшого розвитку автономії регіону та загалом курдського питання стало вторгнення до Іраку американських і британських збройних сил у 2003 році та падіння режиму Саддама Хусейна. Курдські угруповання та політичні партії скористалися цією можливістю та збільшили свою економічну, політичну та військову силу в регіоні [10].

Нова Конституція Іраку, яка була ратифікована 15 жовтня 2005 року, закріпила федеративний устрій країни, чого і прагнули курди. Регіони як суб'єкти федерації, можуть включати одну або більше мухафаз (провінцій), мухафази мають право приєднатися до регіону шляхом проведення референдуму. Регіони мають свою конституцію, обирають главу, законодавчу та виконавчу владу. Отже, Курдський автономний регіон (КАР) отримав широку автономію [38]. Він складається із трьох мухафаз – Ербиль, Сулейманія, Дахук (рис. 3.3).

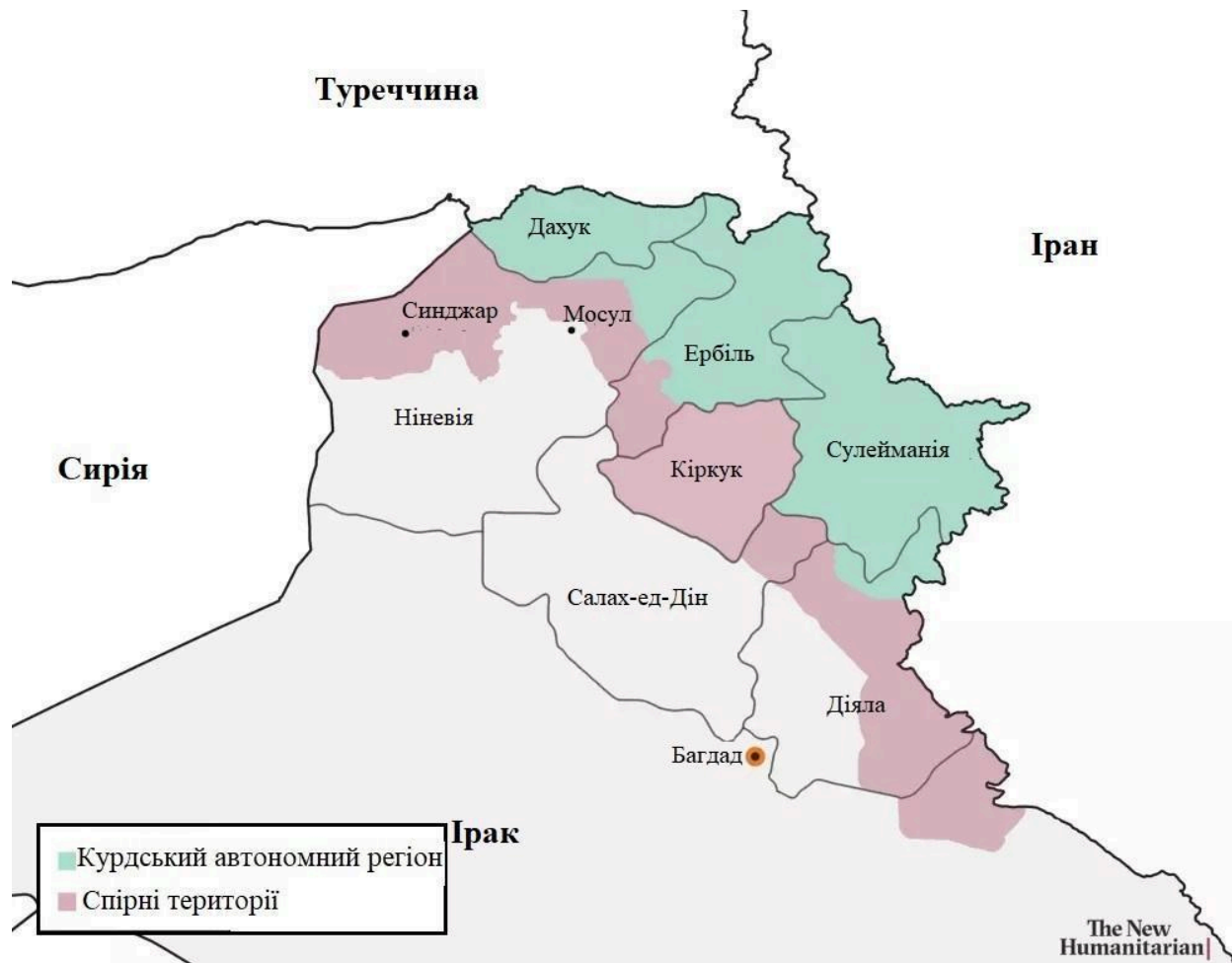

Рисунок 3.3. Територія Курдського автономного регіону в Іраку [на основі 39]

Також відповідно до конституції Регіональний уряд Курдистану повністю контролює і несе відповідальність за власну внутрішню безпеку та організацію поліції, а також власних збройних сил, Пешмерга, які не перебувають під командуванням іракських збройних сил. Пешмерга відіграли вирішальну роль у війні в Іраку. Захід, а головним чином США, вважає, що пешмерга є найкращою надією на безпеку та збереження західних інтересів в Іраку [38].

Проте між Регіональним урядом Курдистану та центральним урядом Іраку все ще залишається відкритим питання розподілу доходів від нафтових родовищ та партнерства з іноземними компаніями, поділу національних доходів. У відповідь на відмову постачати нафти до федеральної столиці,

офіційний Багдад запровадив стратегію перешкоджання розвитку нафтовидобування. Цими діями Іраку не вдалося зупинити експорт нафти з Іракського Курдистану, проте це "підірвало" репутацію іракських курдів як надійного експортера та змусило продавати нафту значно нижче ринкової вартості.

Але однією з головних розбіжностей у відносинах Багдада та Ербіля є питання спірних територій - контроль над провінціями Кіркук, Ніневія та Діяла. Мухафаза Кіркук є осередком збройних зіткнень між урядовою армією та курдськими загонами Пешмерга. Згідно зі статтею 140 нової конституції Іраку, мав бути проведений референдум щодо приєднання Куркука до курдської автономії, і, відповідно до основного закону, питання про спірні території мало бути вирішене до 31 грудня 2007 року. Однак представники курдів погодилися відкласти це питання на шість місяців, після чого Багдад заявив, що термін було перевищено, а отже, конституційне положення є недійсним. [38].

Напруженість між Регіональним урядом Курдистану та центральним урядом Іраку зростає після виходу американських військ, які були так званим буфером між двома сторонами. Відносини ще більше загострилися через створення нового командного центру (оперативне командування Тигру) для іракських сил для дій у спірній зоні. В результаті відбулися збройні сутички вздовж їхнього спірного внутрішнього кордону. "Курдський регіон повністю готовий протистояти будь-яким небажаним подіям з метою захисту нашої території і наших громадян", – заявив Масуд Барзані. [40]

Новим викликом стала поява в регіоні ІДІЛ. У червні 2014 року Ісламська Держава почала наступ на півночі Іраку, захопила Мосул, на початку серпня – Синджар, та розпочала етнічні чистки, спрямовані проти курдів-езидів. Коли сили ІДІЛ захопили більшу частину провінції Анбар та підступили до Багдада, Пешмерга втрутилася для захисту спірних територій з мовчазної згоди іракського уряду [41]

Участь у боротьбі з ісламськими екстремістами значно посилила позиції курдів. У 2015 році отримавши значну військову допомогу від багатьох країн, і за підтримки авіації коаліції, курдські сили почали повертати втрачені території. Зокрема військову допомогу надавали США, Канада, Албанія, Хорватія, Данія, Німеччина, Італія, Франція, Іспанія, Велика Британія, Туреччина та навіть Ірак. Допомога надавалася в різних формах, від передачі озброєння до тренування бійців [42].

Таким чином, курди стали одним з головних учасників коаліції, що бореться з ІДІЛ (і продовжує зараз, хоча у набагато менших масштабах). У ході боротьби з Ісламською державою курди розширили зону свого контролю близько на 40% (рис. 3.4), а також сформували партнерські відносини з союзниками організаціями в Сирії та Ірані.

25 вересня 2017 року у визволеному від ісламістів Кіркуку та спірних регіонах був проведений референдум про його входження до Іракського Курдистану та незалежність останнього. За підсумками близько 90% мешканців висловилися за незалежність. Різде неприйняття рішення референдуму прозвучало з боку центрального уряду в Багдаді, а також міжнародних організацій (включаючи Організацію Об'єднаних Націй, Європейський Союз та Лігу арабських держав), які підтримують уряд у Багдаді [45]

Рисунок 3.4. Території контрольовані курдами, станом на 2017 рік [на основі 44]

Особливо негативно відреагувала Туреччина, оскільки на її території проживає найбільша частка курдів. Тодішній прем'єр-міністр Біналі Ілдірим заявив, що курдський референдум в Іраку став питанням національної безпеки Туреччини. Офіційна Анкара погрозувала взяти будь-яких політичних, економічних та, в крайньому випадку, військових заходів, включаючи закриття кордонів, припинення авіасполучення, запровадження

економічних санкцій, в тому числі блокування транзиту нафти з КАР через Туреччину [46]

Сполучені Штати також відкинули результати референдуму. У заяві, оприлюдненій Білим домом, зазначається, що Вашингтон кілька разів попереджав лідерів Курдистану про те, що референдум відверне увагу від зусиль, спрямованих на перемогу над ІДІЛ, і поставить під загрозу стабільність нещодавно звільнених районів. США закликали регіональний уряд Курдистану скасувати референдум і розпочати серйозний і тривалий діалог з Багдадом. Представники Іраку, Ірану та Туреччини заявили, що будуть відкриті до всіх варіантів, включаючи військові операції, а також переговори між Ербілем, Багдадом, Анкарою і Тегераном, доки не буде прийнято рішення у відносинах між урядом Курдистану і центральним урядом в Багдаді.

Єдиним регіональним урядом, який підтримав прагнення курдів створити незалежну державу, став Ізраїль. Прем'єр Біньямін Нетаньяху запевнив, що Ізраїль підтримує легітимні прагнення курдського народу до створення власної країни. Таку позицію можна пояснити тим, що країна розглядає етнічну групу курдів, як буфер від арабської та іранської загроз [47]

3.3. Сирія

В Сирії курди становлять найбільшу національну меншину – до 2 млн, тобто близько 10% населення країни. Проживають в більшій мірі в північних та північно-східних регіонах, на лівому березі річки Євфрату, на прикордонних із Туреччиною та Іраком територіях. Цю місцевість неофіційно називають “Сирійський Курдистан”. Серед населення цих територій також вживається назва "Західний Курдистан" як частина Курдистану в цілому, або "Рожава".

Повстання 2011 року в Сирії та подальша громадянська війна створили умови для значних змін у курдській політиці та суспільстві в Сирії загалом.

За час громадянської війни курдські політичні партії стали “третьою силою”, яка балансує між режимом Башара Асада і опозиційними структурами. [48].

Із початком збройного протистояння між урядом та опозицією сирійська влада була змушена знизити свою військову присутність у районах, де проживають курди. Це дало змогу курдській політичній організації "Партія демократичного союзу" (ПДС) разом з Курдською національною радою (КНР) сформувати у липні 2012 році Вищу раду курдів Сирії, за посередництва Іракського Курдистану. Ця структура була створена з метою вирішити протиріччя між різними курдськими партіями, а також в надії на те, що до неї перейдуть функції тимчасового уряду. Вже наприкінці 2012, в складному військово-політичному контексті, курди змогли створити власні органи місцевого самоуправління (ради і комітети), Загони народної самооборони (відомі під аббревіатурою YPG), а згодом і Загони жіночої самооборони (YPJ) [49].

Незважаючи на початкову угоду між двома курдськими коаліціями КНР та TEV-DEM під керівництвом ПДС, коли місцева народні підтримка схилилася в бік другої, Курдська народна рада припинила свою участь в розробці проєкту "тимчасової адміністрації" для Рожави. Також одним з основних пунктів розбіжностей стосувався позиції ПДС, яка закликала до зміни режиму, але відкидала іноземне втручання і приєднання до сирійської опозиції. Вона стверджувала, що пропонує "третю лінію" в сирійському конфлікті, зосереджену на самообороні та пріоритеті ненасильницьких рішень. [50].

У листопаді 2013 року ПДС в односторонньому порядку оголосила про створення тимчасової адміністрації, що поширює свою владу на три кантони Рожави. У січні 2014 року три кантони оголосили про свою автономію (зараз регіон Афрін, регіон Джазіра та регіон Євфрат), і була затверджена тимчасова конституція. Ці дії були широко засуджені як поміркованими, так і ісламістськими фракціями сирійської опозиції. А також президент Іракського Курдистану Масуд Барзані спочатку засудив ПДС. Але під зростаючим

тиском всередині Курдського автономного регіону, щоб продемонструвати солідарність з сирійськими курдами під час облоги Кобані, Барзані зрештою погодився підтримати YPG у боротьбі з ІДІЛ.

У січні 2015 року сили Ісламської Держави в Кобані були розбиті курдськими бійцями. У знятті облоги одну з ключових ролей відіграли Загони жіночої самооборони (YPJ). Після перемоги YPG над ІДІЛ у Кобані в березні 2015 року було сформовано альянс між YPG та США, що дуже занепокоїло Туреччину, оскільки Туреччина заявила, що YPG є крилом Робітничої партії Курдистану. Натомість курдські сили вкотре довели їхню важливість як стратегічного партнера США.

Події 2014 року підтвердили важливу роль ПДС в об'єднанні курдських політичних сил, і 16 лютого 2015 року в місті Камишли організація зробила спробу перейняти ініціативу не тільки в консолідації сирійських курдів, спробувала не лише об'єднати сирійських курдів, але й взяти на себе лідерство в процесі врегулювання сирійського конфлікту. Для того, щоб зупинити сирійське кровопролиття і припинити фрагментацію, ПДС закликав до розбудови демократичної Сирії. Вирішення сирійського конфлікту має базуватися на принципах переходу від авторитарних, націоналістичних і егалітарних структур до децентралізованої демократичної системи, заснованої на принципі автономії, боротьби з джихадистськими організаціями, об'єднання сирійського народу і поваги до різноманітності сирійської спільноти з усіма її громадянами.

16-17 березня 2016 року понад 30 політичних партій північної частині Сирії провели з'їзд в місті Римелан, де прийняли Заключну декларацію, в якій офіційно оголосили про створення Демократичної федерації Північної Сирії. Учасники з'їзду наголосили, що північний федеративний район залишиться невід'ємною частиною Сирії і стане зразком децентралізованої, плюралістичної демократичної влади.

Одразу ж після з'їзду було прийнято рішення про перегляд Хартії соціального контракту – тимчасової Конституції Рожави та 29 грудня 2016

року було затверджено текст нової Конституції під назвою «Соціальний контракт Демократичної федерації Північної Сирії». Нова Конституція не містить жодної згадки про територіальну цілісність Сирії, це підкреслює, що статус автономії не створює загрози для сирійської держави як цілісного утворення [50].

Однак офіційний уряд Сирії застеріг проти будь-якої спроби підрвати єдність Сирії і територіальну цілісність країни. Сирійська опозиція зайняла більш жорстку позицію та назвала створення федеративного регіону на півночі країни незаконним. Анкара також виступила проти створення нових територіально-адміністративних утворень у Сирії, побоюючись, що приклад сирійських курдів спровокує курдське населення Туреччини, яке проживає на сирійському кордоні, і створить загрозу її власній територіальній цілісності.

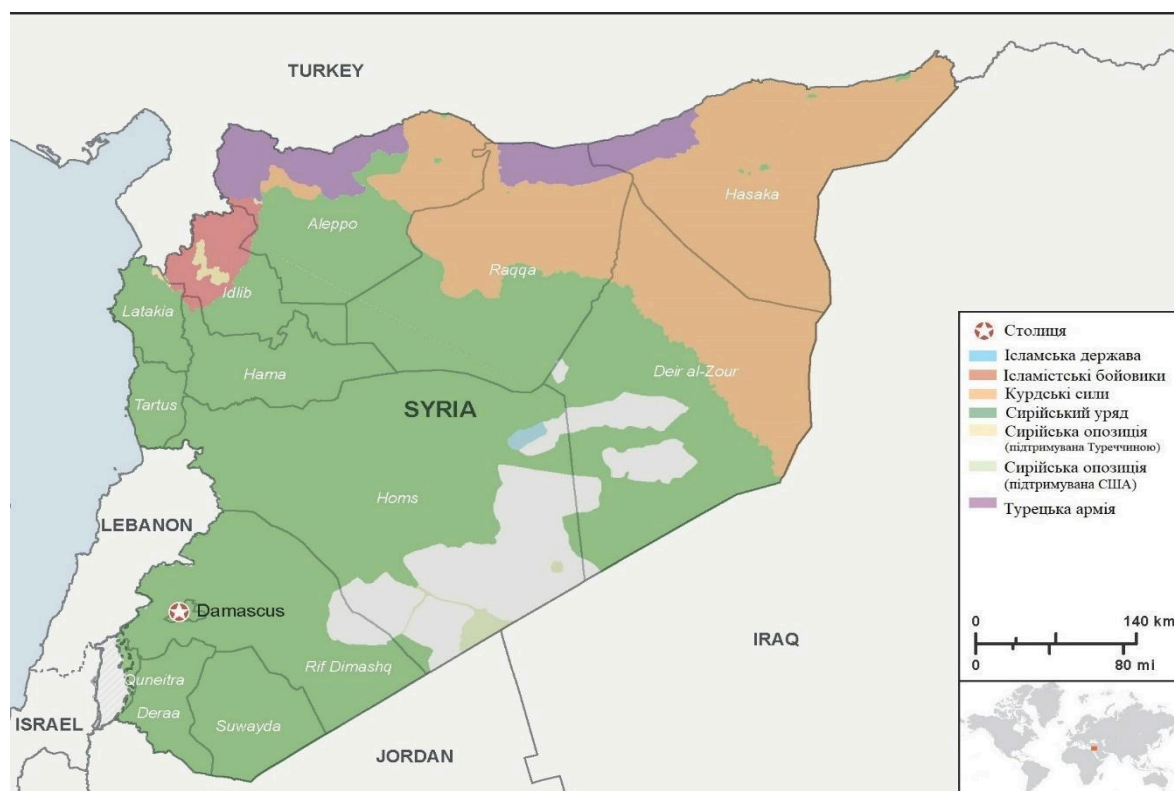

Рисунок 3.5. Територіальний контроль в Сирії, станом на 2021 р. [на основі 52]

З 2016 по 2019 роки Туреччина провела три військові операції в північній Сирії, з метою захистити прикордонну територію та переконатися,

щоб «там нема курдів». У серпні 2016 року – операцію «Щит Євфрату», 2018 року – «Оливкова гілка» та 2019 року – «Джерело миру [51]. В результаті Туреччина, разом з підтримуваними сирійськими повстанськими силами, створила демілітаризовану зону на сирійсько-турецькому кордоні (рис. 3.5). Турецькі військові операції викликали неоднозначну реакцію міжнародної спільноти, включаючи засудження. Хоча Туреччина заявляла про самооборону, на думку експертів з міжнародного права, це є незаконним застосуванням сили.

Падіння режиму Башара аль-Асада 8 грудня 2024 року змінило політичне поле в Сирії. 10 березня 2025 року відбулася зустріч між тимчасовим президентом Сирії Ахмадом аш-Шараа та командувачем Сирійських демократичних сил Мазлумом Абді, де сторони домовилися, що курди офіційно відмовляються від незалежності та входять до складу нового сирійського уряду. Головним фактором, що вплинуло на рішення курдів співпрацювати з новим перехідним урядом є виведення військ США з території північної Сирії. Протягом останніх років сирійські курди досягли значного становища в країні завдяки військовій та політичній підтримці США.

Угода між сирійським урядом та курдами з'явилася через декілька тижнів після заяви Абдулли Оджалана про роззброєння Робітничої партії Курдистану. Фактично засновник РПК був головним ідеологом Автономної адміністрації Рожави і його заява означає кінець ідеології “Демократичного конфедералізму”.

3.4. Іран

За оцінками в Ірані проживає від 6 до 8 мільйонів курдів, що становить близько 8-10% населення. Вони живуть переважно на заході та північному заході країни, в провінціях Курдистан, Керманшах, Західний Азербайджан, Ілам та Лурестан (рис. 3.6) [53].

Рисунок 3.6. Територія проживання курдів в Ірані [на основі 54]

Курди в Ірані, як і в інших трьох попередніх державах, страждають від глибоко вкоріненої дискримінації. Курдські регіони традиційно економічно занедбані, що й призвело до укорінення бідності. А дискримінаційна система “Гозінеш” – процедура відбору, яка вимагає від майбутніх державних службовців та працівників продемонструвати вірність ісламу та Ісламській Республіці Іран – відмовляє курдам у рівності працевлаштування та політичній участі в країні [11].

Найстарішою курдською опозиційною групою є “Курдська демократична партія Ірану” (КДПІ). У 1946 році вона створила Мехабадську республіку. Вона розпалася через 11 місяців, а її керівництво було заарештоване, засуджене і багато хто був страчений. Партія була заборонена до 1979 року. Під час Ісламської революції в Ірану партія боролася разом з ісламськими рухами проти шаха. Однак нова Ісламська Республіка Хомейні відмовилася задовольняти вимоги курдів, придушивши будь-які курдські рухи. КДПІ продовжувала свою діяльність проти іранської влади у вигнанні,

сподіваючись досягти "національних прав у демократичній федеративній республіці Іран" [11].

Наступною впливовою курдською організацією є "Комала" – соціал-демократична політична партія, яка виступає за демократичний, світський, плюралістичний Іран, де права іранців та курдів гарантовано захищені. Партія Комала Іранського Курдистану наразі є членом Прогресивного альянсу та Соціалістичного інтернаціоналу [55].

З 2004 р. на території Ірану існує «Партія вільного життя Курдистану» (РЖАК). Це курдське збройне угруповання, метою якої є отримання політичних та культурних прав для курдів в Ірані. Вважається відгалуженням Робітничої партії Курдистану. РЖАК є прихильником демократичного конфедералізму – ідеології, розробленої Абдуллою Оджаланом. РЖАК має два окремих збройних крила: змішану, але переважно чоловічу бойову групу (YRK) і виключно жіночу (HPJ). Організація використовує насильство як частину своєї стратегії, здійснює транскордонні атаки на бази КВІР. Через зв'язки з Робітничою партією Курдистан Туреччина та США визнали РЖАК терористичною організацією [56].

Останніми роками виділяються дві форми активізму, які відбуваються серед курдського населення Ірану: перша – це спонтанні народні повстання на низькому рівні, в тому числі періодичні протести та заворушення; друга – це повернення організованих та озброєних опозиційних рухів, зокрема КДПІ, РЖАК та "Комала".

Масові протести та громадські заворушення курдів мають різні причини, але загалом відображають зростаюче невдоволення серед курдів. Один із останніх великих інцидентів стався в травні 2015 року в місті Мехабад, події спровоковані смертю 25-річної курдської жінки. Також курдське населення взяло участь в акціях протесту проти результатів виборів, які відбувалися в країні після обрання президента Махмуда Ахмадінежада на другий термін. Продовження дискримінаційної практики по відношенню до

курдської меншини та неспроможність урядів розглянути скарги курдів, призвело до зростання широкого невдоволення [57].

Нинішній політичний та конституційний порядок Ірану накладає сурові обмеження на створення політичних партій, які не дотримуються ісламської доктрини (Віляят аль-факіх). Етнічні меншини Ірану складають близько 49% від загальної кількості населення країни, тому історично вимоги меншин придушували з міркувань захисту територіальної цілісності Ірану [11].

Протягом усього сучасного періоду Іран зберігає централізовану державну структуру, а національна ідентичність будується навколо домінування персів та шиїтів. Побудова національної ідентичності на такій основі призводить до конфлікту з курдами, оскільки вони є однією з головних і найбільших меншин в країні. Це підкріплюється страхом розколу Ірану та відокремлення його меншин, тому в сучасний період держава продовжує політику придушення курдської опозиції. "Погляд Тегерана на курдів був непохитним: сепаратистами вони були і сепаратистами вони залишилися". [13, 269].

Напруженість між Іраном і його курдською меншиною протягом останнього десятиліття зростає також через регулярні страти курдських політичних активістів на підставі того, що вони є членами терористичної організації або пов'язані з її діяльністю. Часто курдських політичних активістів переслідують за звинуваченнями у "ворожнечі до Бога". Огляд звітів Ірану з прав людини за 2010-2023 роки показує, що щонайменше 154 людини були страчені за приналежність до заборонених політичних і збройних груп, з них 76 (49%) були курдами [58]. Наразі у 2024 році Іран стратив щонайменше вісьмох курдських політичних в'язнів, які були засуджені за сумнівними звинуваченнями [59].

Значний вплив на курдські організації в Іран здійснює Іракський Курдистан. Трансформація в дискурсі КДПІ і "Комала" в бік концепції вирішення курдського питання в Ірані з точки зору федералізму вказує на ідеологічний вплив Регіонального уряду Курдистану і роль, яку вона відіграє

як зразок для наслідування для курдських політичних партій в Ірані. Наразі ці організації мають бази на прикордонних територіях Ірану та Іраку і проводять там підготовку своїх бійців. Це важливий ресурс, оскільки базування на території Іракського Курдистану забезпечує їм відносну безпеку і захист від іранських збройних сил.

Події, що відбуваються в Іракському Курдистані та курдських регіонах Сирії створили можливості для курдів Ірану активно долучатися до загальнокурдських форм політичної активності, що в свою чергу призводить до зміцнення курдської ідентичності та боротьби за права. Зокрема іранські курди беруть участь в кампанії проти ІДІЛ в Сирії та Іраку з 2013 року.

2016 року розпочалося зіткнення між курдськими бійцями КДПІ та Іранською революційною гвардією (КВІР). Згодом свою підтримку висловили "Партія свободи Курдистану" та "Колама", які зіткнулися з іранськими силами в 2016 та 2017 роках відповідно. Паралельно ліва повстанська група РІАК відновила військову діяльність проти Ірану в 2016 році. Від імені Ісламської Республіки Іран у бойових діях беруть участь підрозділи Революційної гвардії, "Басідж" та прикордонні сили Ісламської Республіки Іран [60].

Висновки до 3-го розділу

Сучасний стан курдів в Туреччині, Іраку, Сирії та Ірані є складним та конфліктним. Прагнення курдів отримати не стільки незалежність, як автономію в складі існуючих держав, зустрічається негативною реакцією з боку центральних урядів, не лише в межах власної країни, а й на території сусідніх держав. Проте, на відміну від Туреччина та Ірану, де курдське населення позбавлене офіційного політичного статусу, в Сирії та Іраку курди здобули певний рівень автономії, що дозволило їм сформувати власні інститути самоврядування. Поява в регіоні терористичного угруповання ІДІЛ

стала новим викликом для курдів. Хоча з іншого боку збройні курдські формування, зокрема Пешмерга та YPG, стали основними союзниками США у боротьбі з Ісламською Державою.

РОЗДІЛ 4. ГЕОПОЛІТИЧНА ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ГЛОБАЛЬНИХ АКТОРІВ У КУРДСЬКОМУ ПИТАННІ

4.1. Сирійський Курдистан (Рожава) у фокусі глобальних інтересів

Глобальні держави завжди шукали шляхи для просування власних інтересів на регіональному рівні і враховуючи розташування курдських територій у геополітично чутливому регіоні Близького Сходу, питання курдської державності та автономії стало полем перетину інтересів провідних світових держав.

Сирійські курди відчували “часткову стабільність” під час каденції Байдена, скільки його адміністрація зосередилася на “посередницьких зусиллях” між Туреччиною та владою сирійських курдів, навіть незважаючи на зберігання тиші перед турецькими авіаударами, спрямованих на цивільну інфраструктуру та позиції Сирійських демократичних сил (SDF) та зіткненнях в районі Євфрату. Курдські політичні партії вітали повернення Трампа, але вони також визнали невизначеність навколо майбутньої політики щодо Сирії і партнерства США і SDF. Лідери курдських сил наголошують, що ключовим фактором стабілізації в регіоні є присутність американських сил, а будь-яке виведення військ призведе до нової громадянської війни [61].

Вихід США, відповідно до позиції Д. Трампа “Америка понад усе”, може прокласти шлях для турецького впливу. Хоча Сполучені Штати тісно співпрацюють з силами сирійських курдів і визнають їх внесок у регіональну безпеку та боротьбі проти ІДІЛ, вони не підтримують курдську автономії в новому сирійському політичному середовищі.

Ізраїль песимістично налаштований проти нового уряду, створеного після падіння режиму Башара Асада, та щодо майбутнього розвитку Сирії, тому метою Тель-Авіва є створення нестабільної, розділеної Сирії. У перші тижні після падіння диктаторського режиму, Ізраїль окупував буферну зону на Голанських висотах, заявивши, що це для забезпечення безпеки (див.

Додаток Е). Ізраїль, як і раніше, розглядає Сирію як одне із місць поширення антисіоністських ідей, тому уряд шукає можливості послабити та не допустити формування єдиного та цілісного уряду в Сирії. Як засіб підриву територіальної цілісності Сирії Ізраїль розглядає сирійські меншини, зокрема курдів.

Ізраїль давно підтримує курдську незалежність та визнав референдум 2017 року та незалежність Курдистану. Прагнення курдів до співпраці з Ізраїлем створило їм імідж “другого Ізраїлю” в регіоні.

Саудівська Аравія не має чіткої позиції щодо курдів у Сирії, і її головним пріоритетом є підтримка стабільності та цілісності при дотриманні прав меншин, зокрема курдів. Коли між регіональними урядами і курдами виникає напруженість, вона часто рекомендує стриманість або обмежується звичайними політичними заявами.

Курди проводять активну зовнішню політику, взаємодіючи з широким колом регіональних гравців. Ця стратегічна відкритість дедалі більше перетворює курдські групи на корисний геополітичний важіль. Зокрема, Саудівська Аравія намагається скористатися курдським впливом для тиску на своїх головних конкурентів, зокрема на Іран і Туреччину. Саудівська Аравія дедалі частіше використовує м'яку силу, фінансову допомогу та інвестиції для нарощування впливу в курдських регіонах.

Протягом усіх військових кампаній Туреччини на півночі Сирії Саудівська Аравія підтримувала Сирійські демократичні сили (SDF), що складаються переважно з курдських бійців. Наприкінці 2019 року Ер-Ріяд надав 100 мільйонів доларів SDF та пов'язаним з ними арабським угрупованням для підтримки згуртованості та протистояння турецькому просуванню, а також фінансували інфраструктурні проєкти в регіоні, підконтрольному SDF [62].

Колишній саудівський генерал Анвар Ешкі, підтримуючи Великий Курдистан, стверджував: «Ми повинні працювати над створенням Великого Курдистану мирним шляхом, тому що це послабить турецькі, іранські та

іракські амбіції, а Великий Курдистан відріже третину Ірану, третину Туреччини і третину Іраку» [62]. Однак підтримка курдської автономії може ще більше “розділити” Сирію. Якщо курди рухатимуться до федералізму, це може послабити арабську ідентичність Сирії і призвести до ширшої регіональної нестабільності.

4.2. Іракський Курдистан у фокусі глобальних інтересів

Якщо міжнародна коаліція і Вашингтон підуть з Іраку поспішно, це піде тільки на користь екстремістським ополченням. Крім того, відхід США від активної ролі на політичній сцені Іраку мотивує їхніх союзників в Іраку, таких як Іракський Курдистан, відступити назад і відчуті небезпеку. Це може спонукати їх шукати альтернативи Вашингтону, щоб захистити себе від оточуючих ворогів.

Через низьку якість повітря та забруднення смогом, головним чином від нафтопереробних заводів, Регіональний уряд Курдистану минулого року запропонував іноземним консульствам побудову парків в Ербілі, що будуть представляти їхню країну та культуру. Наразі, єдиний хто прийняв цю пропозицію - Китай, де витрати на будівництво повністю спонсорує консульство Китаю[63].

Ця новина з'явилася через два тижні після рішення нової адміністрації США, на чолі з президентом Дональдом Трампом, здійснити тотальну ревізію політики у сфері міжнародної допомоги та ліквідація USAID. Судячи з цього китайські дипломати відчують, що для них відкрилася можливість заповнити місце, залишене США, втілюючи такі невеликі проекти, задля становлення свого авторитету в регіоні. Таку політику добре характеризує цитата одного китайського посадовця, “що далі відходять Сполучені Штати, то ближчі ми до мети”.

Останніми роками збільшилися китайські інвестиції в регіон Курдистан, у минулому Вашингтон використовував свої важелі впливу, щоб зірвати китайські пропозиції. Але без цього тиску і з огляду на те, що уряд Курдистану не відмовиться від пошуку підтримки в інших місцях для задоволення власних нинішніх та майбутніх інтересів у міру того, як буде змінюватися світовий порядок. «З 2014 року відносини між Китаєм і Курдистаном перебувають на дуже швидкому шляху, на дуже швидкій траєкторії», – заявив Генеральний консул Китаю в Ерлібі, підкресливши стратегічне розташування регіону вздовж ініціативи «Пояс і шлях», амбітного інфраструктурного проекту Китаю. Генеральний консул також заявив про готовність Китаю допомогти в переговорах та підтримці побудови здорових відносин між Багдадом та Ербілем - «Політика Китаю полягає в тому, що ми не втручаємося у внутрішні справи інших країн, але якщо нас попросять, ми готові допомогти» [63].

Також не можливо не помітити як останніми роками росія починає повноцінно включати курдів у сферу своїх зовнішньополітичних інтересів в контексті двостороннього суперництва із США. Починаючи з 2017 року масштабні енергетичні операції Москви в Іракському Курдистані забезпечували їй дешеві поставки нафти і газу, а також були невід'ємною частиною її зростаючої геополітичної присутності на Близького Сходу до припинення експорту нафти з курдського регіону на початку 2023 року, через суперечку між урядом Іраку та напіваавтономним регіоном Курдистан [64]. Разом з тим, похмурі результати вторгнення росії в Україну в 2022 році і подальше усунення від влади Асада в Сирії загрожують “здобуткам” Росії в усьому регіоні.

Висновки до 4-го розділу

Курдське питання перетворилося на багатовекторний геополітичний інструмент, який використовується провідним державами світу для досягнення власних стратегічних цілей в Сирії та Іраку. США, Китай, Ізраїль, Саудівська Аравія та росія по-різному формують підходи стосовно курдського питання, розглядаючи його як важіль впливу на регіональну безпеку та баланс сил. В свою чергу курди демонструють зовнішньополітичну “гнучкість” використовуючи цей інтерес до себе для посилення власних позицій. Але відсутність чіткої підтримки в незалежності з боку провідних держав світу залишає курдське питання в невизначеності.

ВИСНОВКИ

Курди – є одним із найдавніших народів на Близькому Сході. Курди мають довгу історію маргіналізації та переслідувань, і, особливо в Іраку та Туреччині, неодноразово піднімалися на боротьбу за більшу автономію або повну незалежність.

З кінця Першої світової війни до війни в Перській затоці 1990 року курди в Туреччині, Ірані, Іраку та Сирії вели окремі партизанські кампанії, щоб домогтися автономії. Всі ці кампанії були придушені силою, а курдський народ щоразу зазнавав більших репресій.

Уряди цих держав проводили та продовжують проводити політику асиміляції та придушення курдської ідентичності. Туреччина, Ірак, Іран та Сирія розглядають курдів, як серйозних ризик для національної безпеки.

Головною причиною великої кількості репресій, етнічних чисток, придушення спроб створення автономії є природні ресурси. На території Курдистану ще в період Першої світової війни були виявлені великі запаси нафти, особливо в районі міст Кіркук та Мосул. Тому Британська імперія та Франція так прагнули встановити на Близькому Сході свій вплив.

Протягом двадцятого століття курди неодноразово піднімали повстання на захист своїх національних прав і проти придушення їхньої ідентичності та культури з боку Іраку, Ірану, Сирії та Туреччини. Невдоволення курдів стало частиною близькосхідної політики, а курдські конфлікти – значним джерелом нестабільності в регіоні.

Протягом останніх трьох десятиліть становлення курдів як нового регіонального гравця на Близькому Сході набирає обертів. Курдська політична активність досягла нової висоти на початку двадцять першого століття, коли курдські рухи в Іраку, Туреччині та Сирії утвердилися як значна сила у внутрішній політиці цих держав, а також як важливі політичні гравці в регіоні.

Більшість курдів проживають в Туреччині, де з 1984 року активно відбуваються протистояння з головною курдською організацією – Робітничою партією Курдистану. Турецькі війська регулярно завдають авіаударів по прикордонній з Іраком та Сирією територій, де сконцентровані бази РПК. Офіційна Анкара активно виступає проти надання автономії чи незалежності курдам не лише на території власної держави, а й в сусідніх, наголошуючи на тому, що це загрожує національній безпеці країни.

Іракські курди в ході подій кінця XX та початку XXI століття отримали шанс створити автономний регіон. За останні роки Іракський Курдистан досяг значного прогресу в розбудові державних інституцій та зміцненні своєї легітимності на міжнародному рівні, ставши найбільш значущим курдським гравцем. Проте вони також стикаються з політичними викликами. Наявність спірних територій, а особливо якщо це території з великими покладами нафти, загостило відносини з центральним урядом в Багдаді.

Не менш напруженою та складною ситуація довкола курдів в Сирії. Курдські сили продовжують контролювати певні території Сирії, зокрема на півночі та північному сході країни. Проте їх політична ситуація ускладнена боротьбою за визнання автономії в умовах Громадянської війни, крім того наявність ісламських екстремістських груп також створює загрозу для курдів.

Становище курдів в Ірані не краще ніж в попередніх державах. Іранський уряд різко реагує на будь-які прояви курдської національної свідомості чи активності, хоча курдські організації в період Ісламської революції в Ірані виступала на боці ісламських революційних сил.

Становище курдів на міжнародній арені також є складним. Незважаючи на те, що США визнає курдські збройні формування Пешмерга та YPG своїми союзниками в боротьбі проти Ісламської Держави і саму курдську меншину як стратегічного партнера на Близькому Сході, Сполучені Штати стосовно курдського питання схиляються все ж більше на бік партнера по НАТО – Туреччини. США, як і західні країни, засуджують прагнення курдського народу до створення власної незалежності в межах існуючих

держав, пояснюючи це тим, що такі події можуть поглибити нестабільність регіону.

Геополітична зацікавленість глобальних акторів свідчить про перетворення курдського питання на інструмент зовнішньої політики в боротьбі за вплив на Близькому Сході. Курдські політичні утворення демонструють здатність до стратегічної взаємодії з провідними державами, що свідчить про їхню “політичну зрілість” та потенціал до незалежності. Але відсутність консолідованої міжнародної підтримки обмежує можливості курдського населення щодо реалізації права на самовираження.

СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Країнознавство: теорія та практика : підручник / М. П. Мальська та ін. Київ : Центр учб. літ., 2012. 528 с.
2. Любіцева О. О. Історичний нарис розвитку країнознавчих досліджень на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Географія та туризм*. 2010. Вип. 5. С. 3-9.
3. Стафійчук В., Драник Д., Римаренко М., Шепетуша О. Історія розвитку країнознавчих досліджень на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Географія та туризм*. 2007. Вип.1. С.32-34
4. Кулаковський П. М. Країни світу: державний устрій: навчально-наочний посібник. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 164 с.
5. Політична географія та геополітика : навч. посіб. / Б. П. Яценко та ін. Київ : Либідь, 2007. 255 с.
6. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: Підручник для студентів вищих закладів освіти. 2-ге видання стереотипне. Львів : “Новий Світ - 2000”, 2001. 304 с.
7. Андрущенко Т. В. "Розкол цивілізацій": варіант С. Хантінгтона. *Нова парадигма*. 2009. Вип. 86. С. 87–96.
8. Bisherige Ausgaben – HIIC. HIIC – Heidelberg Institute for International Conflict Research. URL: <https://hiik.de/konfliktbarometer/bisherige-ausgaben/>.
9. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Kurdistan | History, Religion, Map, & Facts. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Kurdistan>.

10. History of the Kurds – The Kurdistan Memory Programme. The Kurdistan Memory Programme. URL: <https://kurdistanmemoryprogramme.com/history-of-the-kurds/>.
11. Gunes C. The Kurds in a New Middle East. Cham : Springer International Publishing, 2019. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-00539-9/>
12. UK Treaties Online (UKTO). URL: <https://treaties.fcdo.gov.uk/responsive/app/consolidatedSearch/>.
13. McDowall D. Modern History of the Kurds. I. B. Tauris & Company, Limited, 2021. 576 p.
14. Torelli S. M. Kurdistan, An Invisible Nation. Milano : ISPI Mondadori, 2016. 144 p.
15. Bruinessen M. V. Agha, shaikh, and state: The social and political structures of Kurdistan. London : Zed Books, 1992. 373 p.
16. Conflict, Democratization, and the Kurds in the Middle East / ed. by D. Romano, M. Gurses. New York : Palgrave Macmillan US, 2014. URL: <https://doi.org/10.1057/9781137409997>
17. Story of Anfal – The Kurdistan Memory Programme. The Kurdistan Memory Programme. URL: <https://kurdistanmemoryprogramme.com/story-of-anfal/>.
18. Ямпольська Л. М. Курдський національний рух і «проблема Кіркуку» в контексті державотворчих процесів Іраку новітнього періоду. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 147 (№ 8), Ч. 1. Іст. науки. С. 170–177. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9610ea36-7a75-42f2-bf03-41529b748e1e/content>.
19. Dahlman C. The Political Geography of Kurdistan. *Eurasian Geography and Economics*. 2002. Vol. 43, no. 4. P. 271–299. URL: <https://doi.org/10.2747/1538-7216.43.4.271>
20. Наджат Серушт. Курдський фактор в міжнародних відносинах. Одеса : 2019. 217 с.

21. McCool, Davis III, "The Role of the Kurds in U.S. Foreign Policy" (2021). Honors Theses. 1711. https://egrove.olemiss.edu/hon_thesis/1711
22. Файл: Turkeyeh kurdistan.png – вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Файл:Turkeyeh_kurdistan.png.
23. Робітнича партія курдистану (РПК) – rewards for justice. Rewards For Justice – Stop a Terrorist and Save Lives. URL: <https://rewardsforjustice.net/uk/rewards/робітнича-партія-курдистану-рпк/>.
24. Голуб В. Становище курдської меншини на території Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. / В. Голуб // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Міжнародні відносини. 2010. Вип. 2. С. 154-164
25. Terrorist Organization Profile - START - National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism. Wayback Machine. URL: https://web.archive.org/web/20160304113640/http://www.start.umd.edu/tops/terrorist_organization_profile.asp?id=4381.
26. Меміш О. Місце «курдського питання» в програмі діяльності партії справедливості та розвитку (акр) в туреччині (2001-2010 рр.). *Уманська старовина*. 2023. № 10. С. 55–67.
27. Мавріна О.С. Трансформаційні процеси політичної системи Туреччини на сучасному етапі // Суспільно-політичні трансформації в країнах Сходу на сучасному етапі. Колективна монографія. Київ : Інститут сходознавства ім.А.Ю.Кримського НАН України, 2012.– С.31–45.
28. John Curtis, Nigel Walker, Julie Gill. Kurdish political representation and equality in Turkey. House of Commons Library, 2021. 13 с.
29. Результати президентських та парламентських виборів у Туреччині. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/rezultaty-prezydentskykh-ta-parlamentskykh-vyboriv-u>.
30. Sly L. Turkey strikes Kurdish militants in Iraq, ends truce of more than 2 years. Washington Post. URL:

https://www.washingtonpost.com/world/turkey-strikes-kurdish-militants-in-iraq-ending-truce/2015/07/25/1b7405b8-32b7-11e5-97ae-30a30cca95d7_story.html.

31. No Return: The Civilian Impact of Turkey's Operation Claw-Lightning – Community Peacemaker Teams - Iraqi Kurdistan. Community Peacemaker Teams - Iraqi Kurdistan. URL: <https://cptik.org/reports-1/civilian-impacts-claw-lightning>.

32. Sallon H. In Iraqi Kurdistan, Turkey is hunting down the PKK beyond its borders. Le Monde.fr. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/04/10/in-iraqi-kurdistan-turkey-is-hunting-down-the-pkk-beyond-its-borders_6022413_4.html.

33. Пашкевич М.С, Пашков В.О, Міщенко В.С. Курдське питання на близькому сході у ххі ст. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 173–178.

34. Daily Sabah with AA. Türkiye reiterates call on US to cease support for YPG. Daily Sabah. URL: <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/turkiye-reiterates-call-on-us-to-cease-support-for-ypg>.

35. Iraq bans PKK as security ties with Turkey gain momentum. Al-Monitor: Independent, trusted coverage of the Middle East. URL: <https://www.al-monitor.com/originals/2024/03/iraq-bans-pkk-security-ties-turkey-gain-momentum>.

36. Kurdish achievements at risk as KDP-PKK tensions rise. rudaw.net. URL: <https://www.rudaw.net/english/analysis/29062021>.

37. Population. Kurdistan Region Statistics Office. URL: <https://krso.gov.krd/en/statistics/population/population>

38. Кадір Асо Араз, Юрій Мороз. Іракський Курдистан: особливості політико-правового статусу та взаємовідносини з центральною владою. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. № 42. 2017. С. 98–105.

39. The new humanitarian • humanitarian news and analysis from africa, asia and the middle east - updated daily. The New Humanitarian. URL: <https://www.thenewhumanitarian.org/>.

40. Iraqi Kurdish leader says region will defend itself. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/idUSBRE8AG0I2/>.

41. Ямпольська Л. М. Ямпольська Л. М. Військові формування Пешмерга в Іракському Курдистані (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). *Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського*. 2023. Т. 34 (73), № 3. С. 217–224.

42. The Status of Western Military Aid to Kurdish Peshmerga Forces. Jerusalem Center for Public Affairs. URL: <https://jcpa.org/article/the-status-of-western-military-aid-to-kurdish-peshmerga-forces/>.

43. Філоненко І., Філоненко Ю., Ріпа В. Курдський сепаратизм: причини та наслідки. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. 2019. № 2 (Вип. 47). С. 67–74.

44. Political geography now. Political Geography Now. URL: <https://www.polgeonow.com/>.

45. The Repercussions of the Kurdistan Referendum: between the Dream of Building the Kurdish State and the Nightmare of Geographical Reality - Gulf International Forum. Gulf International Forum. URL: <https://gulrif.org/the-repercussions-of-the-kurdistan-referendum/>.

46. The repercussions of the kurdistan referendum: between the dream of building the kurdish state and the nightmare of geographical reality - gulf international forum. Gulf International Forum. URL: <https://gulrif.org/the-repercussions-of-the-kurdistan-referendum/>.

47. Jones D. Israel's backing of iraqi kurds' independence vote strains ankara ties. Voice of America. URL:

<https://www.voanews.com/a/israel-turkey-iraq-kurds-independence-referendum/4038514.html>.

48. Шпанько М. О. Внутрішні і зовнішні чинники громадянської війни в Сирії у 2011-2021 рр. *Гілея: науковий вісник*. 2022. Т. 167-168, № 12-1. С. 89–94.

49. Syria's Kurds Unite against Assad, but Not with Opposition. The Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/syrias-kurds-unite-against-assad-not-opposition>.

50. Наджат С. Розвиток курдської національної свідомості в умовах збройного конфлікту в Сирії. *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 114–119.

51. BBC News. Turkey warns Syrian Kurds to withdraw east of Euphrates. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-37184848>.

52. External dynamics hinder efforts to bring Syrian war to an end. Janes.com. URL: <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/external-dynamics-hinder-efforts-to-bring-syrian-war-to-an-end>.

53. Kurds in Iran - Minority Rights Group. Minority Rights Group. URL: <https://minorityrights.org/communities/kurds-4/>.

54. File:map of iranian kurdistan.png - wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Map_of_Iranian_Kurdistan.png.

55. Komalainternational. komalainternational.org. URL: <https://www.komalainternational.org/>.

56. Hall D. Free life party of kurdistan (PJAK). The Modern Insurgent. URL: <https://www.moderninsurgent.org/post/free-life-party-of-kurdistan-pjak>.

57. Worth R. F., Fathi N. Protests Flare in Tehran as Opposition Disputes Vote (Published 2009). *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2009/06/14/world/middleeast/14iran.html>.

58. World report 2024: rights trends in iran. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/iran#814a01>.

59. Despite UN warnings, Iran's execution of Kurds and political dissidents continues unchecked. The Conversation. URL: <https://theconversation.com/despite-un-warnings-irans-execution-of-kurds-and-political-dissidents-continues-unchecked-223138>

60. Esfandiari G. Explainer: what's behind sudden clashes in northwestern iran?. RadioFreeEurope/RadioLiberty. URL: <https://www.rferl.org/a/iran-kurdish-clashes-iraq-border-explainer/27828869.html>.

61. Kurdish Approaches to Trump's MENA Policies: Hoping for Continued U.S. Engagement. *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/kurdish-approaches-trumps-mena-policies-hoping-continued-us-engagement>.

62. Saudi Arabia's Cautious Approach to the Syrian Kurds: Balancing Stability and Geopolitical Interests. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/sada/2025/04/saudi-arabias-cautious-approach-to-the-syrian-kurds-balancing-stability-and-geopolitical-interests?lang=en>.

63. China Flexes Its Soft Power in the KRI. *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/china-flexes-its-soft-power-kri>.

64. Берегут В. Особливості політики Російської Федерації щодо курдської проблеми на сучасному етапі. *АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН 2020* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ. Київ, 2020. С. 281.

65. Institute for the Study of War. *Institute for the Study of War*. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/iran-update-june-3-2025>.

66. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)*. URL: <https://www.tuik.gov.tr/>.

67. Le Monde with AFP. PKK declares ceasefire with Turkey after 40 years of armed struggle. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/03/01/pkk-declares-ceasefire-with-turkey-after-40-years-of-armed-struggle_6738701_4.html.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рисунок А.1 - Поділ території Курдистану відповідно до Лозаннського мирного договору [13].

Додаток Б

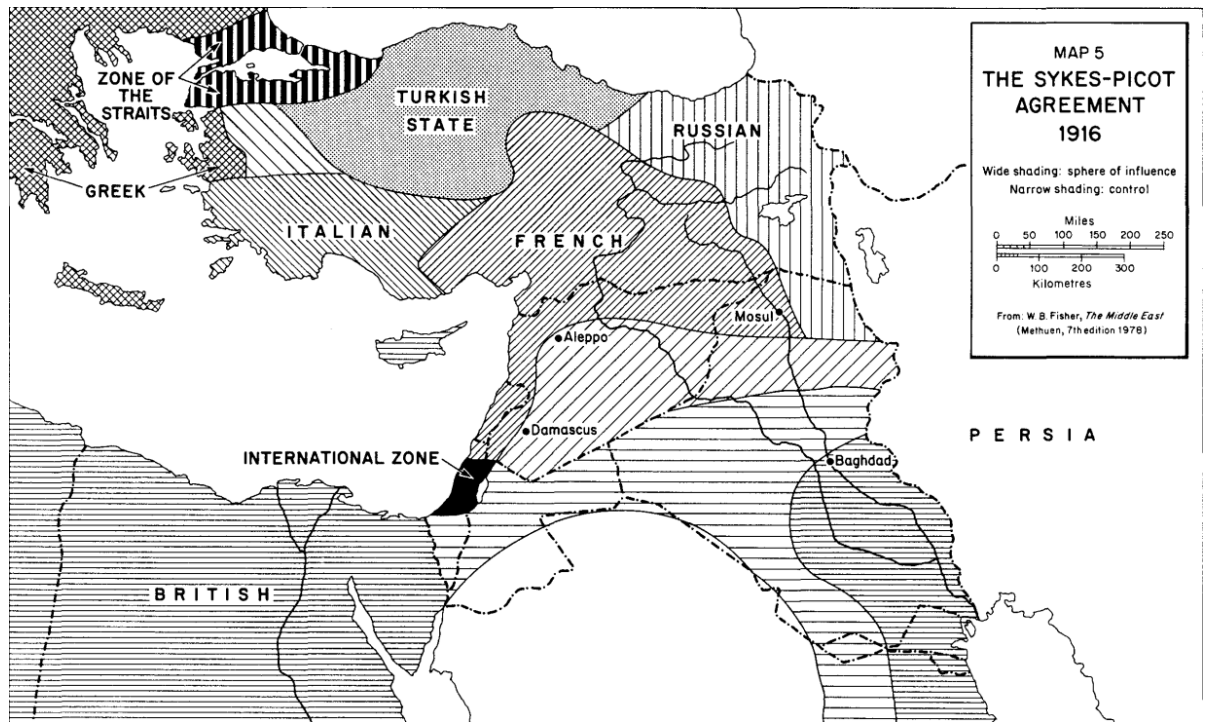

Рисунок Б.1 - Поділ Близького Сходу за угодою Сайкса-Піко [13]

Додаток В

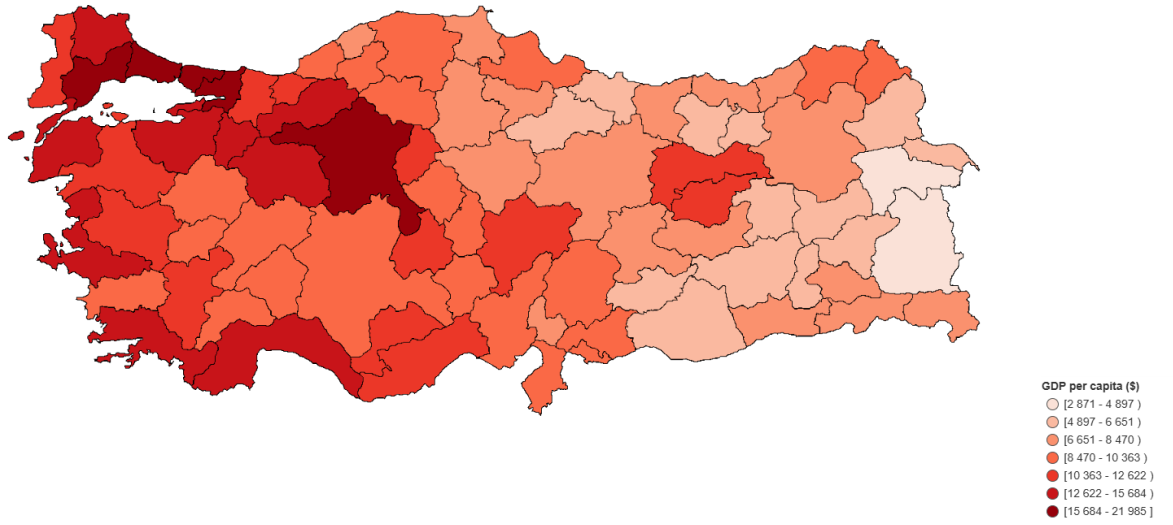

Рисунок. Б.1 - ВВП на душу населения (\$) за провинциями [66]

Додаток Д

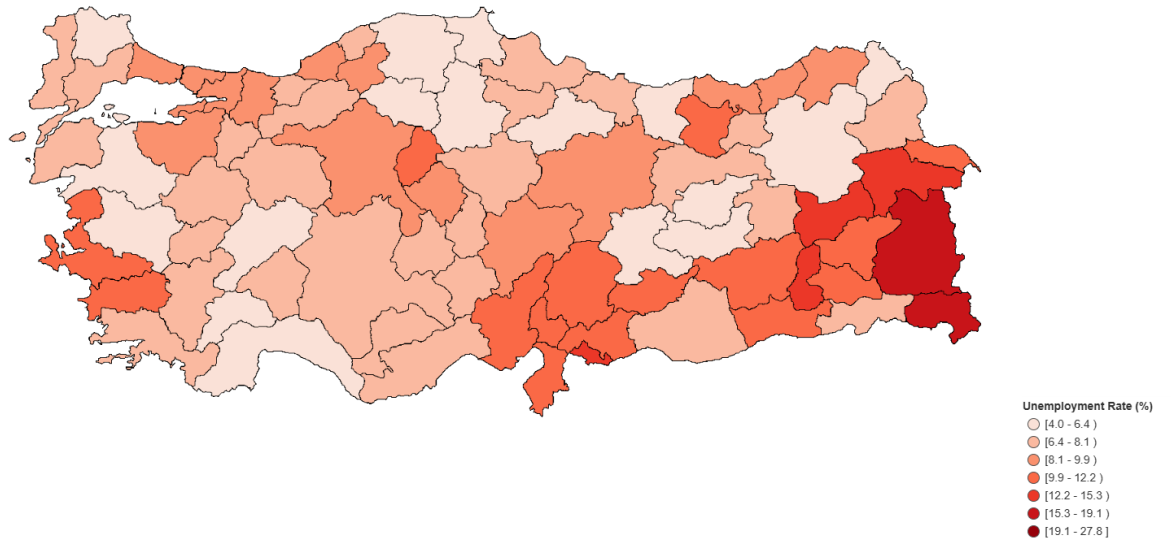

Рисунок В.1 - Рівень безробіття (%) за провінціями [66]

Додаток Е

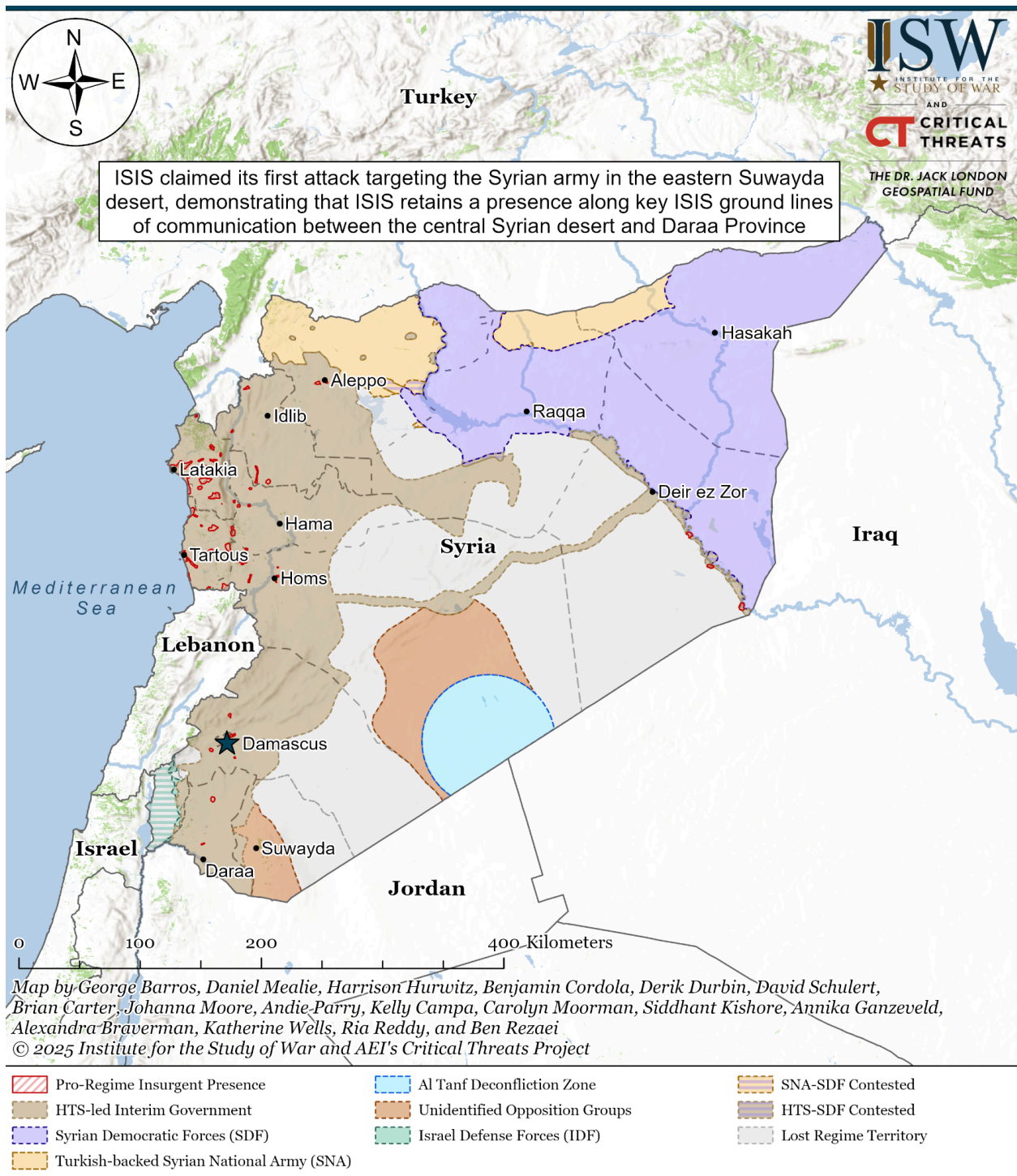

Рисунок Е.1 - Територіальний контроль в Сирії, станом на 2025 р. [65]